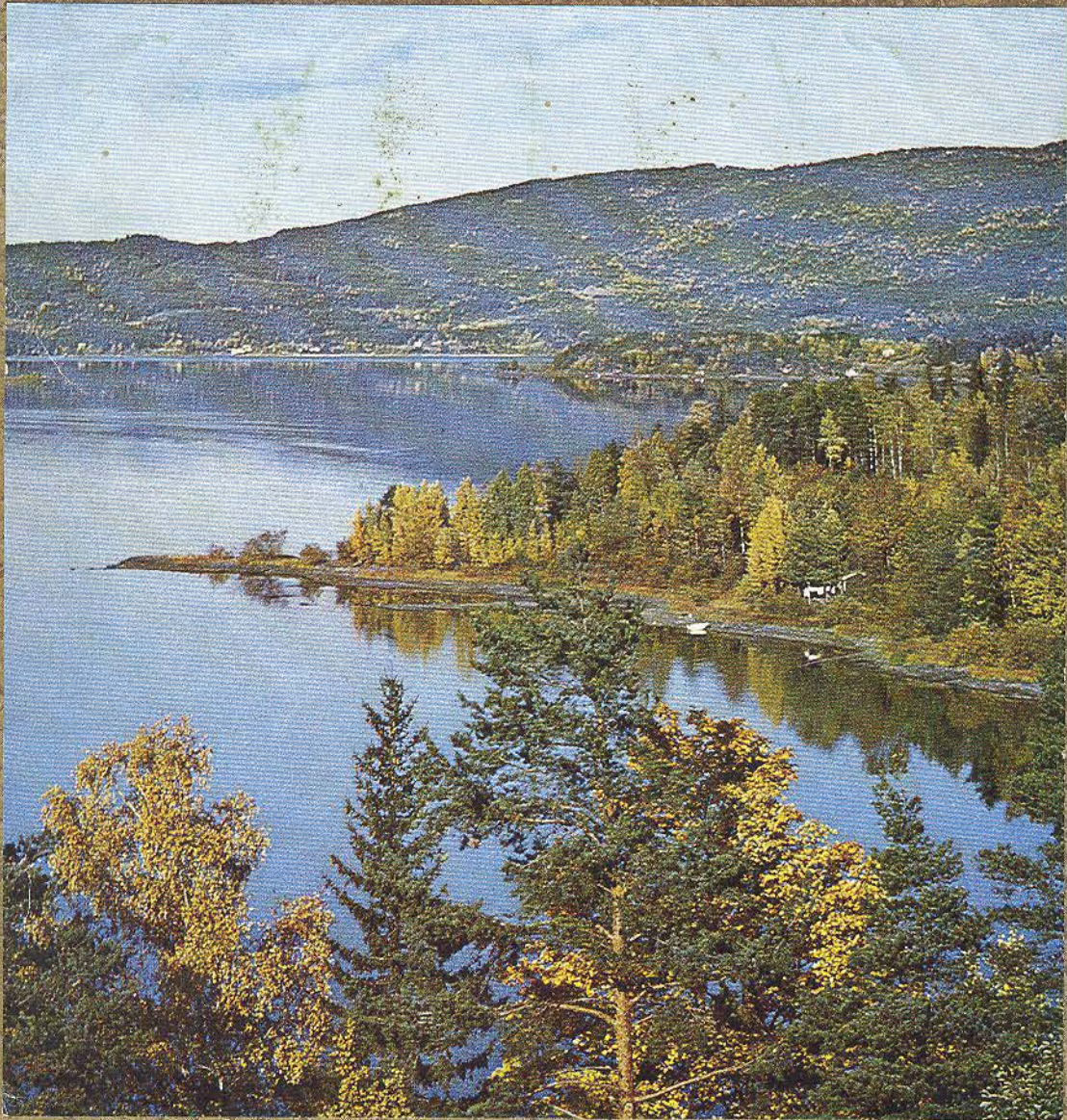

RINGERIKE.

R.V.E.

Arne Vibe

Denne siden er uten innhold

RINGERIKE

1977

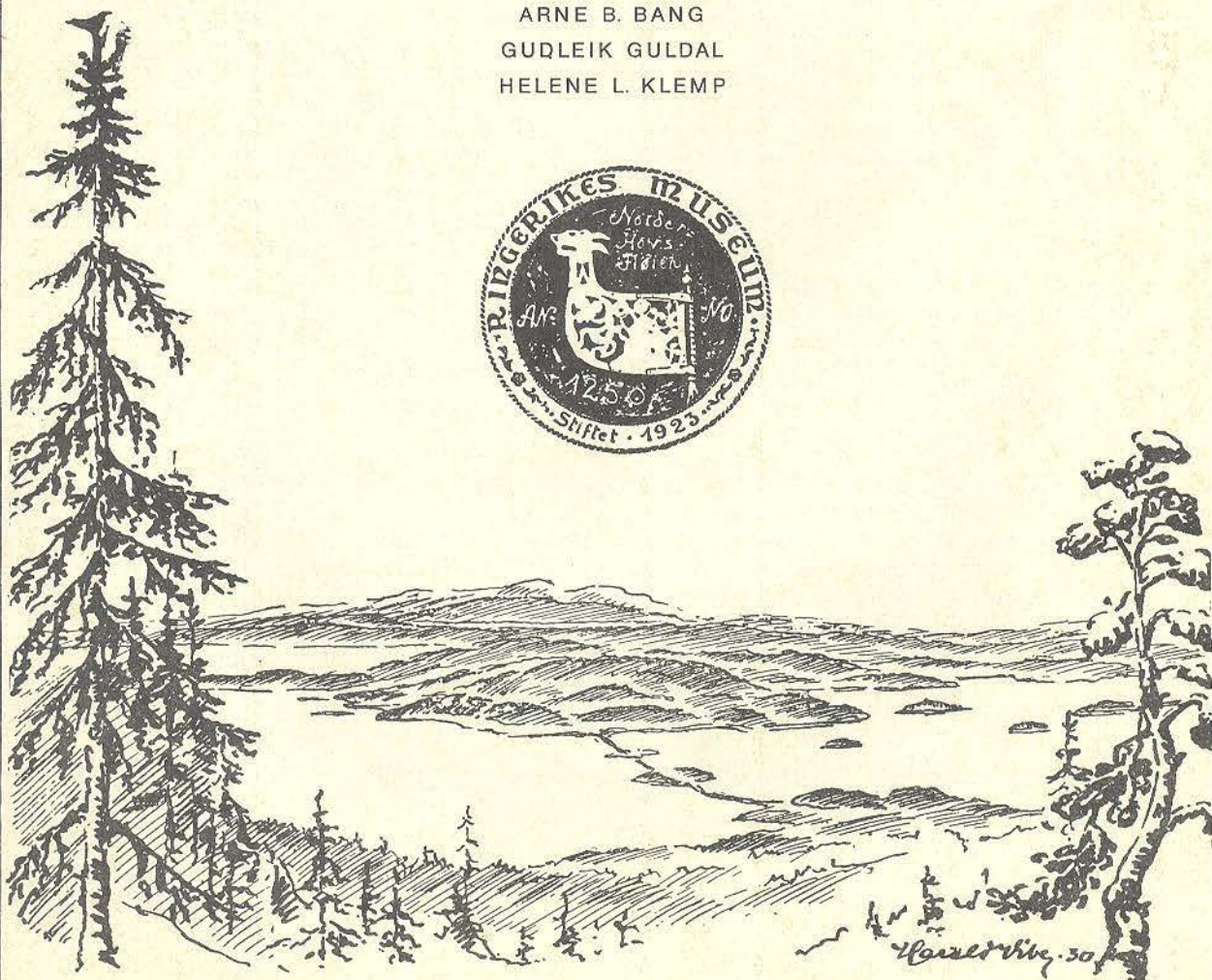
(Hefte nr. 49)

UTGITT AV

RINGERIKE UNGDOMSLAG
RINGERIKES MUSEUM
OG RINGERIKE HISTORIELAG

VED

ARNE B. BANG
GUDLEIK GULDAL
HELENE L. KLEMP

INN H O L D :

	Side
<i>Knut Espe: Hønefoss-sangen</i>	3
<i>Joh. E. Bye: Sang for Hønefoss</i>	3
<i>Erling Bjørke: Lundesgårdene</i>	4
(Utdrag ved Kjell Hallmann og Thorleif Solberg)	
<i>Edith Sørensen: Den gamle Ringkollstua</i>	8
<i>Arnfinn Syvertsen: Mennesker på Viul for 8000 år siden</i>	12
<i>Trond Bergsund: Ringago</i>	14
<i>Else Vogt Stenersen: Else Ridder og hendes samtid</i>	15
<i>Einar Heimås Dokken: Vassenden</i>	20
<i>Arne Chr. Berg: Dikterpresten Jørgen Moe</i>	23
<i>Sverre G. Ljungblad: Glimt av en sliters saga</i>	26
<i>Hallvard Løyland: Stavhella-namnet</i>	28
<i>Torbjørn Slåtto: Gårdsnavnet Bjørke</i>	30
<i>Sigv. Mjør: Kultursted i Haugsbygd</i>	32
<i>Gunhild Hagen: Anders postmann og nissen</i>	34
<i>Maren-Anita Olerud: Ettermiddagsvisitt hos tante Maren på Hverven</i> ..	37

Omslagsbildet: «Ved Steinsfjorden» - tatt nordover fra Sundvoll-siden,
av Hallvard Løyland

Hønefoss 125 år

*Redaksjonen vil gjerne bidra til jubileet, og tar i år inn
to sanger til byen fra to av dens sønner:*

Hønefoss-sangen

AV KNUT ESPE

*Hvor Begna og Randselven sammen slår
og fram i mot Tyriffjord haster,
hvor fossen om våren i skumsprøyt går
og utover stupet seg kaster.
Der ligger byen vår - Hønefoss
og er så fagert et hjem for oss.*

*Her hvinte og skrek det i gammel tid
forlengst mellom sagverkets tenner,
og fossen som gikk der så stor og strid
gav arbeid til hundrede hender.
Og folket strevde i Hønefoss,
og bygde dermed et hjem for oss.*

*Og fossen den bruser i vårens tid
og skumhvit til Randselven iler,
og ute av syne den og med flid
arbeider og aldri hviler.
Den krefter skaper til Hønefoss,
hvor far og mor bygger hjem for oss.*

*Vel er du kun liten vår kjære by,
men her har et virke vi funnet,
og alltid vi hilser den glad på ny,
til Ringeriks by er vi bundet.
Og vi vil streve så Hønefoss
skal bli et hjem også etter oss.*

Sang fra Hønefoss

AV JOH. E. BYE

*I Ringerikets skjønnne favn,
hvor Begnaelven iler,
ved fossen som har gitt den navn,
vår kjære by seg hviler.
Og fagre bygder skog og vann
og åser fjernt mot himlens rand,
hvor hen ditt øye rekke kan
så skjønt omkring den smiler.*

*Du slekt som lever her i dag
og fedres arv skal bære,
la under tiders raske slag
din første plikt dog være:
Gjør større det som før var smått,
gjør bedre det som ei var godt,
løft høyt den arv som du har fått,
til din og byens ære.*

*Gud signe deg vår kjære by,
gi at vi stedse finner
den slekt, som fostres i ditt ly,
blant gjeve menn og kvinner.
Alt hva der gavne kan ditt vell,
alt hva der øke kan ditt hell,
i sorg og lyst til tidens kveld
deg til vårt hjerte binder.*

ERLING BJØRKE:

Lundesgårdene

Lundesgården i Lunder anneks av Norderhov prestegjeld. Denne artikkel er en forkortet, men ellers nesten ordrett avskrift ved Thorleif Solberg og Kjell Hallmann fra Erling Bjørkes manuskript om gården og slektene der.

Den i 1929 avdøde lærer og kirkesanger Edv. Viker, som var lærer i Lunder i 43 år og bl.a. også arbeidet med gransking av gårdsnavn og deres opprinnelse, mente at det en gang i hedensk tid kan ha vært en lund på Lundesgårdens grunn hvor de gamle lundervæinger dyrket sine guder. Da man var kommet så langt at de bygget hov til sin gudsdyrkelse, så ble dette reist på det samme sted, eller i lunden, og så kom kristendommen med sin første kirke, stavkirken, som ble bygget på hovets grunn. Lundesgårdens nærmeste naboeiendommer i nord, er øvre og nedre Oppegården, som uten tvil en gang i tiden må ha vært det første øvre Lundesgaarden, og på Oppegårdens grunn sto den første kirke i Lunder, jfr.

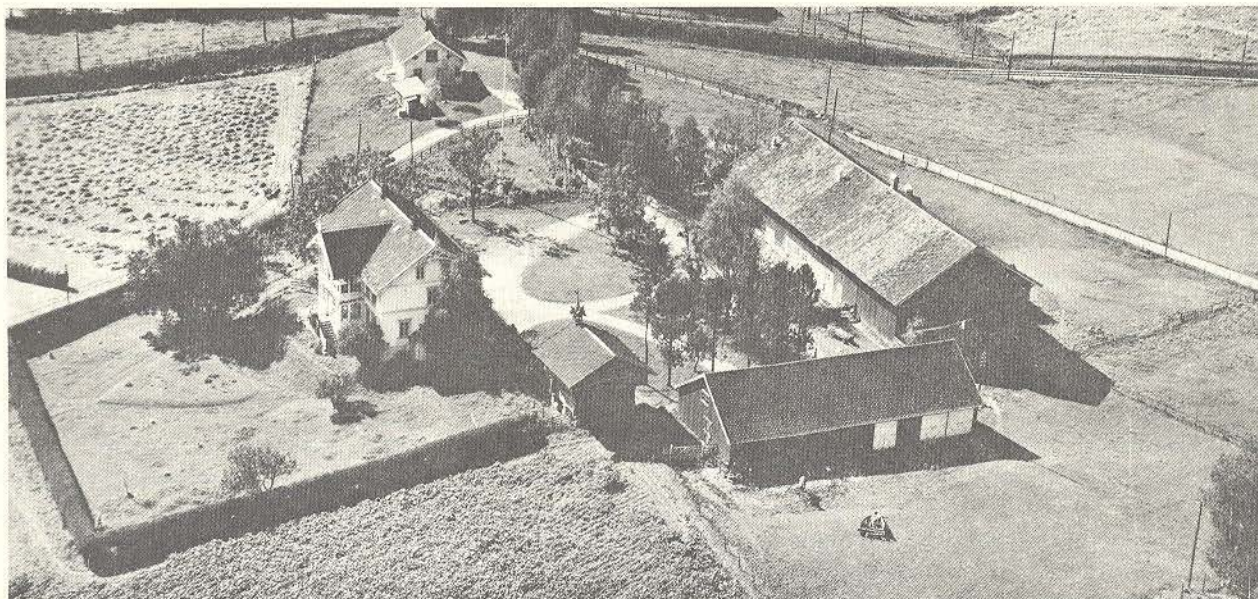

Nedre Lundesgård 1977

foged Ivar Wiel: «Beskrivelse av Ringeriget og Hallingdal», i 1743, og han skriver at enda står den gamle stavkirke der på Oppegårdens grunn.» Og vi har ennå i dag navnet «Kjørkehaugen» i den sydlige kant av øvre Oppegårdens eiendom, og «Kjørkeåkeren» som navn på den nærmest tilstøtende del av øvre Lundesgården.

Da Lunder kirke alltid kan sies å ha hatt nær tilknytning til Lundesgården, kan det kanskje være på sin plass her å ta med et par ting til om den. Den ble som alle andre stavkirker med tiden for liten, og i 1704 ble det bygget ny kirke av tømmer, som ble innviet fastelavns søndag 1706 av bispem Hans Munch og av ham gitt navnet «Vor Frelses Kirke». Den nye kirke ble bygget på øvre Lundesgårdens grunn, på øverste toppen av Lundesgårdsbakken. Men den ble ikke så gammel der, for det viste seg snart at det var for mye grunnvann hvor kirken sto, og 10. september 1755 ble det holdt en synsforretning på kirken (tingbok 74 for Ringerike og Hallingdal, s. 147 a og flg) da bygdefolket, som ved skjøte av 14. april 1739 var blitt eiere av den, nå ville søke Kongen både om lov til å flytte den, og om hjelp til å bygge den opp igjen. Om de fikk noen hjelp til oppbyggingen vet jeg ikke, men de fikk i alle fall lov til å flytte den, og den ble da flyttet bort i en til Lundesgårdene tilhørende furumo hvor den ennå står. Den nyoppbygde kirken ble innviet av biskop Fredrik Nannestad 23. september 1761. Selv om det nok ligger noe utenfor gårdshistorien, kan det kanskje også være verd å ta med: Kirken fra 1704 var meget dårlig utstyrt med forskjellig inventar, men procurator Anders Christensen i Hole var meget interessert i å skaffe den både det ene og det andre, og bl.a. oppnådde han at:

«Anno 1717 den 12. November blev af velbaarne H.ædle Commandeur Petter Tor-

Øvre Lundesgård 1955

denskiold paa Anders Christensens ansøgning given En Klokke til Sognedahlens Kirke - Et halft Skippund, hvorfor Hannem paa det allerydmygeligste betakkis, med ønske Gud vil lychsaliggjøre Commandeuren i alle expeditioner til Lands og Vands, hvilchet hiertelig forønskes af mig som Stædets Sognepræst.

Daniel Ramus.»

Foranstående sitat er fra en gavebok som Anders Christensen laget til, og hvor han førte inn alt som ble gitt til Lunder Kirke, og her har selve soknepresten også skrevet. Denne gaveboken er ennå til, og sist jeg så den, lå den trygt forvart i det ildfaste hvelvet på Øvre Lundesgården.

«Tordenskioldsklokka» skal ved enkelte anledninger ha vært brukt til å ringe med etter folk som var blitt «bergtekne». Dette er nok gått i «glømmeboka» nå, men om *en* slik tildragelse har vi i alle fall sikker underretning (se «Norderhov», s. 513, utk. 1914, og J. S. Welhaven: «Vasdrag og skogmarker», utk. 1851). En liten gutt var med moren sin på seter på Holleia og gikk seg bort en dag. Etter 3-4 dagers leting fikk løytnant, senere general-løytnant Gram på Ask ved Tyrifjorden, i stand en stor manngard for å lete etter gutten, og da noen slo på at det kanskje kunne være bra å ta med en kirkeklokke og ringe etter ham, hadde

ikke Gram noe i mot det, og den dagen fant de også gutten i god behold. Dette var i 1845. Gutten, Johannes Mokastet, var da 5 år gammel og levde like til i 1927, så han har nok ikke hatt noen mén av den skogsturen.

Lundesgården som prestebolsgods

Men tilbake til gårdshistorien. Første gang vi finner Lundesgården nevnt, er i biskop Eysteins jordebok (Den Røde bok) fra *førsten* av 1400-årene og hvor det står på s. 259: Lyndi a Ringariki, Vij (7) øyrisbol, og det ser ut til at gården da må ha tilhørt Ås kirke (i Akershus eller kanskje Toten?). Om disse 7 øyrisbol var hele eller bare en del av gårdens skyld, vet jeg ikke. Om Oppegården på den tid var fraskilt Lundesgården, kan ikke sies med sikkerhet, da vi ikke finner Oppegården nevnt før i et makeskiftebrev fra 1524, nå i Riksarkivet, og gjelder noe gods som ble makeskiftet med tilsvarende gods i Gulsvik i Flå i Hallingdal. Neste gang vi finner Lundesgården nevnt er i «Norske Regnskaber og Jordebøger», b. IV s. 146 de *Kœnich i Lundisgaardt* betaler skatt i 1528 i anledning Fredrik 1.kroning. Så finner vi ikke noe om Lundesgården før i en fortegning over kirkegods i Oslo og Hamar bispedømme som stattholder Povel Huitfeldt lot sette opp i årene 1574-1577, der det står på s. 74: Lundtzgaard, Landskyld til Hole Prestebo-

lig iijj (4) huder, og som var hele Lundesgårdens skyld helt fram til i 1830-årene.

Fra 1592 og mange år framover finner en stadig Lundesgården nevnt blant de fullgårder som skulle betale skatt, 30 skilling for hver fullgård, til hjelp ved gjenoppbyggingen av Akershus slott, men navnet på oppsitteren eller oppsitterne er aldri nevnt i disse rekneskaper. Den eneste gang vi finner et personnavn knyttet til Lundesgården fra denne tid, er i et utrykt diplom i Riksarkivet, datert 7. juni 1593, der en Rasmus Lundesgaard sammen med en Knut Nubsen, «svorne laurettesmenn i Hallingdal og Ringerige», erklærer at de den dag var på Gulsvik for å høre på skifte etter Jon Gulsvik, men noe mer om denne Rasmus finnes ikke. Vi finner heller ikke noe om fra hvilken tid Lundesgården har hatt 2 oppsittere, men i et udatert brev som skjønnere mener må være fra tiden mellom 1631 og 1653, ser en at en Nub Torkildsen da er oppsitter på Lundesgården, og 25. november 1648 er en Christopher Lundesgaard med og skriver under på et skjøte angående noe gods i Ringnes i Krødsherad.

Ved kvegtellingen i 1657 er både Nub og Christopher oppsittere på Lundesgården. Nub har 2 hester, 10 kuer og kviger, 12 sauer og lam, og betaler 1 rd. og 13 sk. i kvegskatt, og Christopher har 2 hester, 12 kuer og kviger, 12 sauer, 2 geiter og 1 svin, og betaler 1 rd. 1 ort og 9 sk. i kvegskatt. Av gårdens senere historie ser vi at Nub brukte Nedre og Christopher Øvre Lundesgården.

I 1664 ser det ut til at både Nub og Christopher har overlatt bruken av gårdene til sine sønner og selv blitt husmenn. Det heter nemlig da: Lundisgaard, skylder 4 huder. Thorbjørn Nubsen 23 år, Oluf Christophersen 30 år, bruker hver sin halvpart. Og som husmenn står oppført Nub Lundesgaard 60 år, og Christopher 80 år. I 1666 er Torbjørn blitt 26 år og Oluf 36 år.

I sokneprestens oppgave fra 1665 over jord som tilhørte Norderhov prestebord står det bl.a.: Lundisgaard 4 huder. Tienden det år er for Torbjørn: 1 tnd. blandkorn, 1 kvarter lett korn, ½ set. erter og ½ set. rug, og for Oluf: 1 tnd. blandkorn, ½ set. rug, ¼ set. erter, og for en bråte de hadde sammen 3 kv. rug.

Om Christopher Lundesgaard finnes det ellers ingen opplysninger, så vi vet ikke hverken

når han døde eller hva hans kone het, bare at foruten den foran nevnte sønnen Oluf, hadde han også en sønn Fredrik. Ole Christophersen må være død i 1677, for registrering er holdt 21. september dette år. Han hadde vært g.m. Aase Nubsd. nedre Lundesgården, men det står ikke nevnt noe om barn i deres ekteskap. Men Oluf hadde nok vært gift igjen med en Barbro Kolbjørnsdatter Gren fra Krødsherad, og hadde en datter Ingeborg med henne, som skulle være f. 1676. Broren Fredrik ble bruker av øvre Lundesgården etter ham.

Da det ikke finnes tinglest bygselsedler for brukerne av Lundesgården denne tid, kan det ikke sies noe sikkert om hvor lenge Thorbjørn Nubsen brukte nedre Lundesgården. Men han ble seinere en av de største eiendomsbesittere i Lunder, idet han ble eier både av Rud, Kroksrud, Slette og Strømsodd. Ovennevnte Barbro Kolbjørnsd. giftet seg igjen med en ny bruker av nedre Lundesgården, Knut Pedersen, og hadde sønnen Peder, f. 1682 med han. Det finnes ingen nøyaktige opplysninger om når Knut døde, men det må være omkring 1690, for Barbro ble gift for 3. gang med Anders Helgesen fra øvre Berg, og deres sønn Elling er f. i 1692. Anders Helgesen fikk bygselseddel på nedre Lundesgården 8. januar 1694.

Som før nevnt hørte Lundesgårdene i 1600-årene under Norderhov prestebord, d.v.s. soknepresten i Norderhov hadde leieinntektene av gårdene. Ved makeskiftebrev av 16. oktober 1679, overdrar den daværende sokneprest til Norderhov, Otter Jacobsen, på kongens vegne de gårder i Lunder som var underlagt presten, hvoriblant Lundesgårdene, til commissær og sagbrukseier Lars Larsen, imot en del gårder i hovedsoknet som lå bedre til for prestens bruk. Etter forskjellige transaksjoner kommer gårdene i 1694 i Gregers Mortensens eie, og han låner penger av kjøpmann Nils Iversen Tyrholm på Bragernes mot pant i de samme eiendommer. I 1695 var oppsitterne på Lundesgårdene, Anders Helgesen og Fredrik Christophersen, blitt enige med Gregers Mortensen om kjøp av gårdene for 500 rdl, og hadde alt betalt 400 rdl av kjøpesummen. Resten skulle betales mot skjøte. Tyrholm, som pant-haver, gjorde innsigelse mot handelen og fikk rettens medhold. Anders og Fredrik ble henvist til å søke seg holdt skadesløse hos Mor-

tensen, men de fikk intet igjen av pengene sine hos ham. Ved skjøte av 22. februar 1702 selger Tyrholm begge Lundesgårdene til Erik Andersen Wegager fra Krødsherad. Anders og Fredrik protesterte mot denne handel, og en-

delig ved skjøter av 30 november 1702, må da Erik Wegager avstå nedre Lundesgården til Anders Helgesen og øvre Lundesgården til Fredrik Christophersen. Skylden angis til 2 huder og 1½ skinn for hver gård.

Øvre og Nedre Lundesgaard som selveiergods. - Eiere

	<i>Øvre Lundesgård:</i>	<i>Nedre Lundesgaard:</i>
1702	<i>Fredrik Christophersen</i> hvis far leiet gården.	<i>Anders Helgesen</i> av Gulsvikslekten. G. m. Barbro Kolbjørnsdatter Gren. Anders var hennes 3. mann.
1724	<i>Anun Fredriksen</i> G. m. Berthe Gundersdatter, Nedre Berg.	
1733		<i>Elling Andersen</i> Kari Tronsdtr. Rishovd.
1746	<i>Jon Amunsen Lundesgaarden</i> G. m. Barbro Pedersdatter Sørsdal.	
1761		<i>Elling Ellingsen Hval</i> G. m. Inger Andersdatter Hval (Semmen).
1775	<i>Narve Narvesen Weme</i> kjøpte gården av Jon.	
1776	<i>Elling Ellingsen Hval</i> kjøpte gården av Narve.	
1795	<i>Anders Ellingsen</i> overtok gården. G. m. Mari Aslesdatter Oppen.	<i>Erik Ellingsen</i> overtok gården. G. m. Helga Olsdatter Berg.
1801	<i>Erik Ellingsen</i> overtok gården ved kjøp av broren Anders.	
1839	<i>Ole Eriksen Lundesgaard</i> overtok Øvre Lundesgaard 1. g. m. Anne Toresdatter Braaten. 2. g. m. Elen Henriette Paulsdatter.	<i>Elling Eriksen Lundesgaard</i> (Røsby). Overtok Nedre Lundesgaard. G. m. Kari Mikkelsdatter Borgerud.
1853		<i>Anders Ellingsen Lundesgaard</i> overtok. G. m. Marthe Andersdatter Glesne.
1876	<i>Helene Olsdatter Lundesgaard.</i> overtok fra sin fars dødsbo. G. m. Michael Andreas Oppen.	
1878		<i>Elling Kristian Andersen Lundesgaard</i> overtok etter moren.
1892	<i>Herman Andreassen Oppen</i> G. m. Helga Hansdatter Rognerud. overtok.	<i>Erik Andersen Lundesgaard</i> overtok etter sin bror. G. m. Olava Ellefsdatter Berg. Eldste sønn
1912	<i>Herman Hermansen Oppen</i> overtok. G. m. Alfild Lie, som etter sin manns død driver eiendommen.	<i>Anders Eriksen Lundesgaard</i> overtok ikke gården (men hans sønn overtok i 1947). Han var G. m. Margit Fougner.
1947		<i>Erik Andersen Lundesgaard</i> overtar. G. m. Målfrid Tromald.

Redaksjonens anmerkning:

Manuskriptet gir detaljerte opplysninger om eiernes familie i hele denne tiden, men heftets plass er innskrenket, og redaksjonen har bare kunnet ta med ovenstående utdrag

om selveierne frem til vår tid. Det fullstendige manuskript kan fåes kjøpt ved henvendelse til redaksjonen ved biblioteksjef Helene L. Klemp, Ringerike Bibliotek Hønefoss, eller Arne B. Bang, Follum Gård, Rute 2012.

den gamle RINGKOLLSTUA

Ved EDITH SØRENSEN

I femogstøtti år har jeg tilbragt somrene på Ringkollen, så jeg kan nok fortelle om «Turristen» i gamle dager, sier Hønefossfruen.

– Når ble den gamle Ringkollstua satt opp?
 – Ringerikes Turistforening ble allerede i begynnelsen av åttiårene klar over hvilken betydning Ringkollen ville være for turismen på stedet, og tre medlemmer og fremtredende borgere av Hønefoss by, kjøpmann G. Løchen, ingeniør Wahlstrøm og mølleier Thisted, tok initiativet til den første Ringkollstua på Gjermundbo seter. Til å begynne med var det bare soverom i bygningen, men senere, nærmere bestemt i 1897, ble det bygget en stue til, som inneholdt peisestue og kjøkken. Et lite kammers innenfor var det også, hvor telefonen sto og ble flittig brukt av gjester og hyttefolk. I annen etasje med svalgang ble det innredet soverom. I årene fremover ble stedet besøkt av tusener på tusener av turister og annekset med flere soverom ble bygget, og i 1923 tilbygget med spisesal og salong, og flere soverom i annen etasje. Ringkollen hadde den gangen til

og med engelske gjester, som bodde på det kjente Glatvedt Hotel i Hønefoss. Jeg har lest om hotellet at det var merket med stjerne i den tyske bokhandler Baedekers reisehåndbøker fra omkring 1850 og utover. Dronning Wilhelmina av Holland og keiser Wilhelm gjestet jo hotellet på gjennomreise i landet vårt, og mange andre celebre personer tok inn på hotellet. I storstuen var veggene prydet med store malerier av den kjente bygdemaleren Peder Aadnes, hvorfor stuen ble kalt Aadnesstuen. Til vår store sorg brant den svære herskapelige bygningen ned under den annen verdenskrig. Med mansardtaket og de store verandaene fra 1870-årene. Og Aadnesstuen Alt sammen brant ned.

Engelskmennene kjørte med hest og vogn opp til Ringkollen for å jakte og fiske. Og de tok inn på Ringkollstua eller «Turristen» som det for det meste het, og vertinnen måtte skynde seg opp til hytta vår for å få greie på hva disse engelskmennene ville ha. Det var selvfølgelig «A nice cup of tea.»

Ekteparet Bye var det første vertskapet på «Turristen». Hun var fra Oslo-distriktet, og han var holeværing. Sammen med døtrene sine, bare småjentene den gangen, la de ned et blodslit i driften av stedet for Ringerikes Turristforening. Alt vann måtte bæres inn fra brønnen til kjøkken og gjesteværelser. Om vinteren ble vannet kjørt i tønner på sladder helt fra Fiskebu inne ved Øyangen. Den svære klesvasken om sommeren med huset fullt av gjester foregikk utendørs. De kokte tøyet i en diger jerngryte, og i vannmanglende dager måtte de helt ut på Øyangen og skylle tøyet fra båten. Og dyra skulle jo stelles, husker jeg ikke feil, hadde de inn på ti kuer på beite i havna, og gris hadde de, og høner og sau. Og hest, naturligvis. Dertil laget fru Bye selv all mat til gjestene. Hun malte kjøtt på en alminnelig kjøttkvern og stekte karbonader, helt uforlignelige sådanne, til 50 - 60 gjester. Hun laget spekepølse, rull, sylte og posteier. I tjernet var det mengder av fisk den gangen, abbor og ørret, hun stekte og surret den i rømme til frokost, til aftens. Likeså var skogen full av bær, myrene av multer. Hun syltet og saftet, la ned hermetisk, og kremen til all denne frembringelse av bær var ikke noen 35 prosent må De tro, heller ikke rømmen til grøt og vafler. Og kakene, da! Alle sju sortene året rundt. Fru Bye var ikke sann! Og i all sin matlagning brukte hun kun de edleste ingredienser. Selv i de vanskelige krigsårene 1914/18 presenterte fru Bye et veldekket bord til sine gjester.

Det var jo helt ubegripelig at det i tilbygget med spisesal og salong ikke ble innredet noe kjøkken - slik at maten fremdeles måtte lages i den gamle stua og bæres inn i nybygget. Og var det regnvær, da, og det hendte jo, så måtte en følge med og holde paraplyen over matfatene!

Men gjestene stortrivdes. Selv om de i sesongene måtte ligge både fire og fem på samme rommet. De kom igjen påske etter påske, sommer etter sommer. For det meste kontor- og forretningsfolk fra Oslo. De kom med hele familien, med unger og svigerstell, tanter og onkler. Og mye ungdom kom. Skjønnjomfruer på over og under de tyve, og bolde, unge menn. Til stor glede og moro for oss ungentene på hytta. Pensjonsprisen var kr. 6,- pr. døgn.

Mange kom jo også på kortere besøk. Jeg kan huske skipsreder Lorentzen fra Oslo, eller Kri-

stiania, som byen het da, og fabrikkier Jensen, Concorde, som kjent. Å ja, det var nok flere kjente, bare jeg kunne huske - jo, naturligvis husker jeg Caspari. Teologen, forfatteren og friluftsmennesket Theodor Caspari. Hele sommeren kunne han tilbringe på «Turristen», og var selvsagt et dominerende, livfullt og spennende midtpunkt i gjestekretsen. En annen og daværende kjendis var arkitekt Ridder. Etter vinter i Italia dro han rett opp til sol og sommer på «Turristen».

Å, som vi hadde det hyggelig på Ringkollen i de dager. Det var en usedvanlig fin kontakt mellom hyttefolk, gjester og turister. På skauen var vi alle på hils og i prat. Dette at vi hadde gleden i oss, og kjærligheten til naturen der oppe, bandt oss sammen, gjorde oss nære og kjente for hverandre. Og senteret var «Turristen» i Peisestua. Før tilbygget kom, var den både spisestue, salong og «lokkale». Og inventaret var ytterst spartansk, skal jeg fortelle Dem. Det hele var peisen, noen langbord og

Gjester på Ringkollen med Theodor Caspari i midten på bildet

Fra en karnevalfest på Ringkollstua

benker langs veggene. Benkene ble også brukt til overnatting av turister.

Her trakk skaufolket ut og inn hele dagen. Turister skulle ha et raskt måltid, og forrettingsfolk fra hytta som skulle bruke telefonen. Om kvelden kom vi unge. Hver eneste kveld, danset vi i peisestua. Halve natten danset vi til håse toner fra den gamle tutgrammofonen fra Frydenlund Holm i Hønefoss. Kavaleren la på 5 øre, og da kunne vi få både «Sørensens vals» og «Borghilds reinlender». Ja, til og med en tyveårenes tango kunne vi få for 5 øre. Den gangen.

Ringkollen er et skogens eventyr. Banalt sagt, kanskje. Men tenk Dem, om vinteren på ski over Nordmarka, trekke innover til nye løyper i ukjent terreng, smale silkespor i snøtung, uberørt skog, hvor det skifter i skyggeblått og gyllent

Eller påske der oppe. På ski i mykblå skumring, eller kveld, i måne, snø og gran.

Møte våren. Da bekkene sprenger vekk vinteren. Nei, blåveisen har vi ikke på Ringkollen. Først nede ved skogkanten titter den fryktsomt opp mellom smeltende snø og skjøre isflak. Men hvitveisen kommer i millioner innover Ringkollskauene. Og orrhanen buldrer fra myrene. Mange ganger var jeg med og opplevet dette selsomme spillet i skogen. Orrhanen opptrådte i glitrende grønt, i gråsort silke, i sort og hvitt. De kan tro han var praktfull i grålysningen om morgenen, når han bredte ut halen, senket vingene, beredt til kamp om den tilbedte.

Forsommeren. Med skogstjernen, bekkblomsten, og i skyggen står en liten upåaktet blomst med ansiktet beskjemmet vendt mot jorden, hvorfor den ble kalt «Kains øye». Senere ble den dog opphøyet til å hete «St. Olavs Lysestake». Den vesle hvite blomsten. På setervollen knallgul ballblom mellom blyge blåklokker og skjønne prestekraver. Tiriltungen er der også, den flammer i gult ved siden av hvitkløveren, mens lineæen slynger seg om gamle, grå stubber. Med blomster som små, duftende klokker. Og senere kommer jo blåbærlyngen, den brer seg i rosa og grønt mellom trestammer og hauger av kvist.

Langs tjernene lyser myrene, fylt av myrull og stor, hvit multeblomst. Vidunderlig. Og jeg husker firfisla, den koste seg i sprekken på

tømmerveggen i seterbu, og likeså gjorde huggormen i steinrøysa like nedenfor Ringkollstua, et aldri så lite grøss i ferieidyllen. Og over alt jublet fuglene - skogens himmel-låt i slørede julidager.

Og nettene. Etter dansen i peisestua svermet vi unge ut i den dunhvite natten, da jord, mark, trær og blomster sover og «Nokken spiller på harpe i tjernet»

– Endte det noen gang med bryllup?

Det hendte nok. Men oftest ble det vel med drømmen fra sommernatten. Å, hvor det var deilig å være ung. I feriedagene dro vi hyttefolk og gjester på «Turrusten» til Øyangen, rodde ut til øyene og badet. Eller vi gikk opp til Ringkolltoppen med utsikt til alle kanter, utover Tyrifjorden, til Gaustadtoppen og Norefjell. Jeg har ikke opplevet det, men det sies at på særskilt klare dager kan man endog se to topper i Jotunheimen.

– Før Ringkollstua og alle hyttene kom, var det vel bare seterbu her?

– Ja, Ringkollen var jo setergrend, og den gang var det livlig trafikk på setrene. De jeg best kan huske er Bølgensetra, den lå ikke langt fra Ringkollstua, og så Nyseter inne ved Øyangen. Jeg husker stien bort til Bølgensetra var så slitt av folk og krøtter at vekstene lå nakne på kryss og tvers bortetter hele stien. Og på Bølgensetra dominerte a Anette budeie i de dager. Hun målte melk og fløte og rømme opp i spann og på flasker til hyttefolk og turister, og munnen sto ikke på henne, hun lo og sang gamle viser, og plutselig mens hun melket, kunne hun snu kupatten og sette melkestrålen rett opp i synet på en unggutt. Og skrall-lo. Fortalte om skrømt så vi grøsset, om huldra og om vardøger, og alskens mystikk fra skogens underverden. Jeg ble aldri trett av å høre på a Anette.

Ellers var det jo veldig populært å gå til Bølgensetra og se på den makeløse utsikten over Ringerike, og så solnedgangen! Den er jo berømt.

Kan noen ha sagt det vakrere i en linje enn Wergeland: « . . .og dagen la seg til hvile på skarlagen . . . »

På Nysetra var det nok større gjennomgangstrafikk av turister. Slitne og tørste kastet de seg over rømmekollene. Og vet De hva, de ble servert på store, runde trefat, og overflaten ble

streket opp slik at flere satt rundt fatet og spiste sin avmerkede del av rømmekollen.

De hadde mye å gjøre, seterfolket. For uten turisttrafikken og salg av melk og fløte til hytteeierne skulle alt som het kjørelere av tre skures benhvite, likeså benker, bord og gulv, og det skulle ystes ost og kjernes smør. Mannfolkene felte trær, saget og hugget opp til ved. Og gjerder måtte repareres til enhver tid. Om kvelden dro de ned til tjernet for å fiske. Seterfolket brukte alltid stang, mens mange hytteeiere brukte garn.

Inne på beitet gikk bølingen, ku, okse, kalv og sau. Tok en vandrer fra byen med seg bikkja, var det ikke noen moro nettopp å være omgitt av truende senkede kuhønn. Opptil 25 hester i slengen kunne nok også gjøre et stakkars bykrek skjelven i knea, når de kåte og beiteglade stormet gjennom skogen. Vi var glad i alle dyrene våre på skauen. Elg, rev og hare, og det fine våre rådyret.

Men i all vår glede måtte vi utholde en sann djevleskap av knott, mygg og klegg, og innpåsliitne fluer, de forfulgte oss og boret seg ned i huden på både oss og dyr så det sved.

– Var det ikke en gang også et såkalt sanatorium på Ringkollen?

– Jo, Inne ved Øyangen i årene 1910/20 lå «Ringkollen Sanatorium». Oftest kalt «Madseshotellet», fordi eieren het Madsen. Her gikk det nok verdigere for seg enn på «Turristen». Gjестene var gjerne av eldre årgang, bl.a. husker jeg noen fornemme enker fra København, lærerinner og deslike. Imidlertid var kostholdet på hotellet i motsetning til Ringkollstuas heller kleint, og en gjest, eller hvem det måtte ha vært, spikret en gang skjelettet av en spekesild fast over det sorte skiltet med hvite bokstaver: Ringkollen Sanatorium.

Sanatoriet ble senere revet, bare peisestuen stod igjen, og av materialene ble det satt opp to hytter, hvorav den ene tilhørte daværende stortingsmann Knudsen fra Hønefoss. Som kjent, bodde den berømte russiske Trotskij hos ham under sitt asyl i Norge i 30-årene, og tilbragte da også en del av sommeren på stortingsmannens hytte på Ringkollen.

Ofte møtte vi den lille bokkeskjeggede herre og fru en hans på spasertur. De hilste alltid vennlig på oss alle.

– Det ble jo holdt gudstjeneste i det fri på Ringkollen den gang?

– Av prosten i Hønefoss, ja. På den andre siden av Øyangen ligger en liten, lav stue med gress på taket. Den heter «Ruslebu» og tilhørte prost Christophersen i Hønefoss. En og annen søndag holdt han gudstjeneste for skaufolket på Ringkollen, hvor han var minst like elsket som i Hønefoss. I bakkeskråningen like ved hotellet holdt han sin preken ved en høy stubbe pyntet med vannliljer. Hundre i tallet møtte de opp gjester, hyttefolk og turister, og så ham komme tøffende i sol over Øyangen i motorbåten sin med det norske flagget i akterstavnen.

Å, som jeg husker ham, da han knelte i bønn ved stubben og vannliljene. Salmesangen tonte opp til sommerhimmelen, utover Øyangen og den høye, mørke granskog. Uforglemmelige var disse gudstjenestene der oppe, og uforglemmelig var presten. Han var rikt utstyrt, Hønefosspresten, ikke særlig ruvende av gestalt, kanskje, glatt og tynnhåret, men med hodekastet wergelandsk tilbake og blikket skuende oppad gjennom lorgnetten. Han var varm og umiddelbar og vel meget av en kunstnernatur. Kanskje derfor var preken hans beåndet i sjelden grad, samtidig som han talte med stor kraft og innlevelse. Og hans messe var skjønn.

– Hvem er det som har hytte på Ringkollen i dag?

– Eierne er vel for det meste fra Hønefoss og Oslo, nok noen fra Drammen også. Til å begynne med var det ikke mange hyttene. Assessor Prydz fra Oslo var vel en av de første som bygget på en av de største setervollene inne ved Øyangen. Og her drev han havebruk i stor stil. Dyrket grønnsaker, plantet frukttrær og bærbusker, og i juli måned serverte han sine gjester jordbær fra haven sin. Han plantet også to grantrær, et nederst på vollen og et øverst. Jeg må fortelle om et rørende, lite intermesso som nylig fant sted der oppe. Etterkommerne, som er bosatt i Sverige, besøkte den gamle eiendommen, og impulsivt omfavnet den yngste av guttene først den nederste granen som var oldemor, og så den øverste som var oldefar. Det sies forresten at disse to granene på den gamle setervollen er de største i hele Nordmarka.

MENNESKER PÅ VIUL

for 8000 år siden

Av Arnfinn Syvertsen

Hakken sett ovenfra

Ja, nå er det fastslått at det virkelig levde mennesker her på Ringerike for nesten 8000 år siden. Beviset knytter seg til en 35 cm lang hjortehornshakke som tydelig er laget av mennesker, og som ble funnet på Viul tidlig i 1890-årene.

Ved skjebnens tilskikkelse har dette tilsynelatende uanseelig funnet blitt sett og tatt vare på, og det klarte å unngå å bli mistet eller ødelagt inntil det ble levert til Zoologisk Museum i Oslo i 1909. Etter mange år lagret i magasinene her kom det i 1938 til Universitetets Oldsaksamling.

At funnet var gjort dypt nede i en myr der tingen så å si hadde vært hermetisert, gjorde det klart at det var tale om en alder på flere tusen år. Funnet besto av, foruten hjortehornshakken, også av to gevire og kranier av hjort. Hjort har ikke vært stedegen på Ringerike siden 500 år f. Kr., da en kaldere værtype satte inn. (Hjort er i de siste år flere ganger sett i Ådal, og det kan tyde på at dette varmekjære dyret igjen blir stedegent på Ringerike).

Først i de siste årene har vitenskapen funnet fram til metoder som muliggjorde en sikker aldersbestemmelse av funnet fra Viul.

En pollenanalyse av funnet viste en prosentfordeling av trær og andre vekster den gang funnet ble innkapslet i myra eller tjernet, som vitenskapen kunne datere til overgangen mel-

lom Boreal- og Atlantisk tid, det vil si 7500 til 8000 år tilbake i tiden. Men dette ble nok av arkeologer bare sett på som en grovdatering.

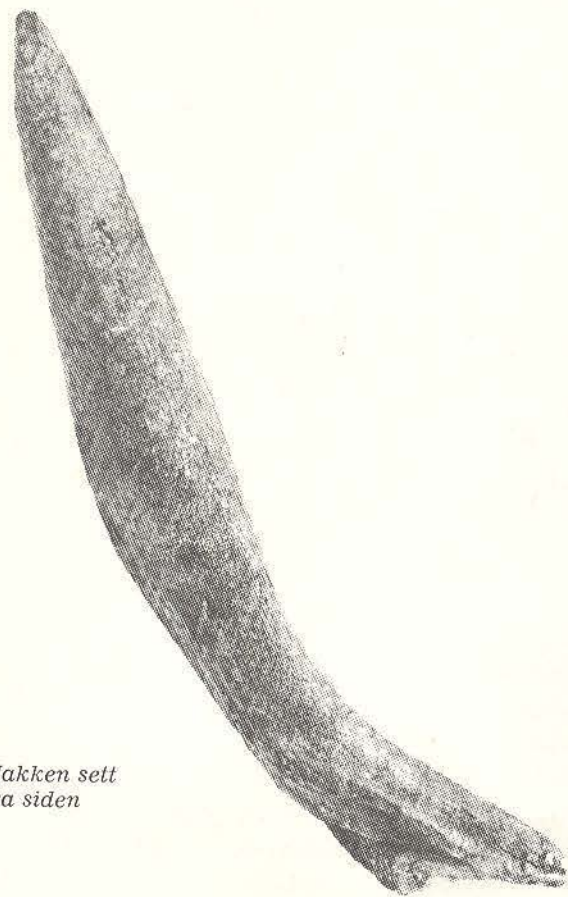
Først da funnet for ikke lenge siden ble underkastet en C-14 datering, og resultatet viste en alder på 7720 ± 90 år (regnet fra 1977), kunne man med full sikkerhet slå fast at det hadde levd mennesker på Ringerike for rundt 8000 år siden.

La oss nå se litt på funnlokalitetene på Viul. Opplysninger i forbindelse med funnet forteller at hjortehornshakken ble funnet i «Viulmyren». Det må være det forholdsvis flate oppdyrkede jordet like vest for fabrikken. Myra er forlengst drenert, men den svarte myrjorden viser tydelig utstrekningen av «Viulmyren». De fleste myrer har opprinnelig vært tjern som etter hvert har grodd igjen. For 8000 år siden har det altså ligget et lite tjern her. Pollen fra planter som helst vokser ved eller i ferskvann, er funnet på geviret. Tjernet har gått helt inntil skråningen opp til «Vinnhaugen», og det må kunne antas at steinaldermenneskene har bodd her oppe på den tørre sandbanken. Det sikrest påviselige funnstedet for hakken ligger bare få meter fra skråningen opp til «Vinnhaugen».

Hvis vi antar at de har bodd ut mot kanten av «Vinnhaugen», har det vært bekvemt å kvitte seg med avfall, bl.a. hjortegevirene, ved å kaste det ut i tjernet. I Nord-Tyskland har vi noen funn hvor omstendighetene likner mye på Viul. 4-5 m ned i et gjengrodd tjern kom man over massevis av gevire og skjelettdeler av rein samt redskaper av flint. Boplassen til

menneskene her hadde ligget like ved bredden av tjernet. Dette funnet ble en arkeologisk sensasjon i sin tid. Tanken streifer en at forholdene på Viul kan ligge til rette for et virkelig storfunn. Det er derfor det er så viktig å få fastslått nøyaktig hvor funnet ble gjort.

Boplassen har nok først og fremst vært en fiskeplass. Det viser også den ting at det er opplyst at det ble funnet mye fiskebein under utgravningen. Havnivået har på denne tiden stått bare få meter under funnivået. Funn av pollen fra strandrug og strandkjempe, som oftest vokser på saltvannstrender, bestyrker tanken om at Randselven her munnet ut i en fjordarm fra Oslofjorden. Om strandrug vet vi at

*Hakken sett
fra siden*

på Island og andre steder ble den malt og brukt til mat helt ned til vår tid. Steinalderfolket hadde god greie på vekster som kunne brukes til føde, og funn av strandrugpollen på hakken kan tyde på at den har vært et slags jorbruksredskap lenge før det egentlige jordbruket kom til Norden. Møte mellom elv og hav er alltid gode fiskeplasser. Vi må anta at

særlig sjøaure og laks har vært tallrike her. Jeg er blitt fortalt av eldre folk at før reguleringen av elven, var Viul det beste fiskestedet på Ringerike. Dette forhold burde indikere langtidsboplasser her, slik at boplassfolkene også fikk tid nok til en primitiv dyrking av strandrug.

Steinalderfolk var samlere, og derfor måtte de periodevis foreta lange vandringer for å oppsøke nye matkilder. Vi kan tenke oss at de bodde ved Viul i den tid på sommeren da sjøaure og laks gyter i elven, fra mai og ut i september. Tidlig på våren har de kanskje vært på selfangst lenger ute ved kysten, og om vinteren var reinen på Hardangervidda et fristende bytte. Man har jaktboplasser på Hardangervidda C-14-datert til omtrent samme tid som Viulfunnet.

Hvem var disse første ringerikingene på Viul? Denne enslige hakken har gitt noe svar på spørsmålet, men hvis vi kunne være så heldige å finne boplass med et rimelig redskapstfang, ville disse menneskene med en gang bli så mye mere levende for oss.

Før dette skjer, er det bare mulig å gjette på at de helst tilhørte Fosnakulturen. Boplasser etter Fosnafolkene finner vi i Søndre Østfold, på Hardangervidda og på Mørkekysten. Denne gruppen mennesker har en lang historie i Norge, helt fra ca. 9000 og ned til 2000 f.Kr. Men det er naturligvis også mulighet for at vi på Viul kan finne en til nå uoppdaget kultur.

Det er over 80 år siden Viulfunnet ble gjort, og det er derfor bare meget gamle mennesker som nå kan tenkes å sitte inne med opplysninger om funnomstendighetene og viden om hvor funnet ble gjort.

I fjor høst var Egil Mikkelsen ved Oldsaksamlingen og jeg en tur til Viul for å se nærmere på stedet.

Det ble til at jeg som fastboende på Ringerike, skulle gå videre med undersøkelsene.

Arne Rusten hadde i mangen år vært bestyrer på Viul Gård. Han kunne gi opplysninger som synes å løse problemet hvor funnet var blitt gjort. Både tidspunktet for funnet, og at det var blitt gjort 2–3 m nede i en myr, pekte ut at stedet måtte være der den såkalte «Storbukken» var blitt reist. «Storbukken» var den største av mastene til taubanen fra fabrikken og opp til Eggemoen. Den var bygd samtidig

med fabrikk, og altså i begynnelsen av 1890-årene, som stemte med de opplysningene som var gitt da funnet ble innlevert.

«Storbukken» ble fjernet i 1930-årene, og hele området var så omkalfatret at det nå var vanskelig nøyaktig å bestemme hvor «Storbukken» hadde stått.

Gjennom avdelingsleder Trond Trondsen ved Viulbedriften fikk jeg kontakt med de to 70-80-åringene Martin Trondsen og Martin Søgård, og det var deres gode hukommelse og et nøyaktig detektivarbeid som førte fram til at funnstedet med rimelig sikkerhet kunne fastslås til å ligge midt mellom hus nummer 10 og 11, og sannsynligvis under den nåværende veien.

Den videre undersøkelse på Viul må nå konsentreres om både å foreta nye dypgravinger i Viulmyra for å finne mere «søppel» som steinalderfolkene har kastet fra seg, og å finne og fagmessig grave ut selve boplassen.

Vi vet nå at det har bodd steinaldermennesker på Viul for 8000 år siden, men først ved nye og heldige funn vil vi kunne finne ut hvem disse 8000 år gamle forfedrene våre på Ringerike var.

Litteraturliste:

Egil Mikkelsen og Helge Irgens Høeg: Hakker av elg og hjortehorn i Norge. Universitetets Oldsaksamlings årbok 1975/76.

Anders Hagen: Norges Oldtid, 1967.

U. Hafsten: Pollen-analytic investigations on the late Quaternary development in the inner Oslofjord area, 1956.

Åke. Fredsjø: Studier i Västsveriges äldre stenålder, 1953.

Muntlige opplysninger av Egil Mikkelsen.

„Ringago”

AV TROND BERGSUND

Dette er historien om ei huldreku og ei huldrebjelle fra Ådalen, slik jeg har hørt den fra jeg var smågutt:

«En kvell hu Olia Bersund sku sleppe gjennom krøttera tor skauen, fekk a se ei fremmen ku i flokken. Ei svær brannete ei, med bjelle og klava og med ei mjelkeringe henganes på eine hønne. Hu prøvde gong på gong å jaga kua unna, men det hjalp itte. Da skreik det oppi køllen: «Du får kammå at da Ringago, hu Olia Bersund vil nok itte ha dei.» Hu Olia skjønte da å slags ku det var, og tok a med inn.»

Siden het alltid bjellekua på Bergsund «Ringago», helt til fjøset ble tomt og den siste «Ringago» leid av båsen i 1960-åra. Melkeringa er også borte, men bjella har jeg. Den er svær og bulkete, veier over en kilo og ser ikke ut til å være laga av menneskehender. På ene sida står O B og på den andre T B 1819.

Mannen til Olia het Thor, de er mine tippoldeforeldre.

ELSE VOGT STENERSEN:

Else Ridder

— OG HENDES SAMTID

Utdrag av fru Else Vogt Stenersens manuskript av 1976, gjengitt med forfatterindens tillatelse. Originalen til bildet henger i Riddergårdens storstue.

Ringerike er en av de vakreste bygder som finnes i Norge. Utsikten fra Gyrihaugen kan få en til å minnes den bibelske fortellingen om Satan som tok Jesus med opp på et høyt fjell og viste ham all verdens herlighet hvis han ville falle ned og tilbe ham, for det fjellet kunne vært Gyrihaugen. Herfra ser en alt det vakreste som finnes - fruktbare jorder med gilde gårder, dype skoger, blinkende vann og glitrende elver og stryk, blånende åser og mektige snøfjell i det fjerne, og så ikke å forglemme byen Hønefoss langt borte, kort sagt *alt* et øye kan fryde seg over å se. Ikke rart at så mange historiske minner knytter seg til Ringerike. Her har folk kunnet finne livsvilkår fra de tidligste tider.

Her på Ringerike dyrket Sigurd Syr med flid og innsikt sin jord, og hans interesse for gårdsdrift synes å ha gått i arv til senere slekter, for hør bare hva foged Ivar Weil skrev for 200 år siden:

«Jeg tror næppe der findes bedre Agermænd end på Ringerige. Jorden drives med største Flid og Forstand. De finde på nu at arbeide Jorden så - nu så. *Nusa* de en Slags Sæd i den - *nu* en anden - alt for at sætte Prøve på hvilket er det bedste. De kjende deres Jord vel og drive den vel.»

Den samme Wiel skriver om det daglige liv på gården:

«De have godt naturell for at lære, og have de gamle det på det vis at de fortæller historier om aftenen for at holde deres børn og tyende fra søvn og at de skal være flittige til at arbeide. Og ingen forstandig Husmor er selv ledig, eller lader sine piger være ledige men alle haver meget at bestille.»

Bonden styrte sin gård som en annen småkonge. Hans ord og befaling ble punktlig adlydt av alle. Men var han herre over jordene, var kona «ho mor» som hun kaltes, den som styrte huset med samme uinnskrenkede myndighet.

For husmannen ble det ofte, især i onnene, lange arbeidsdager, de hadde jo også sin egen jord som krevet sitt, for ikke å snakke om husmannskjerringene. Det fortelles at når mannfolkene hadde spist dugurd og kunne legge seg ned på for en vellfortjent hvil, så man ofte kjerringene strene over jordene med oppbrettede forklær hjem til sultne unger med mat som hun hadde spart av sin egen rasjon. Var «Mor» av rette slaget, vanket der nok ofte en ekstra godbit.

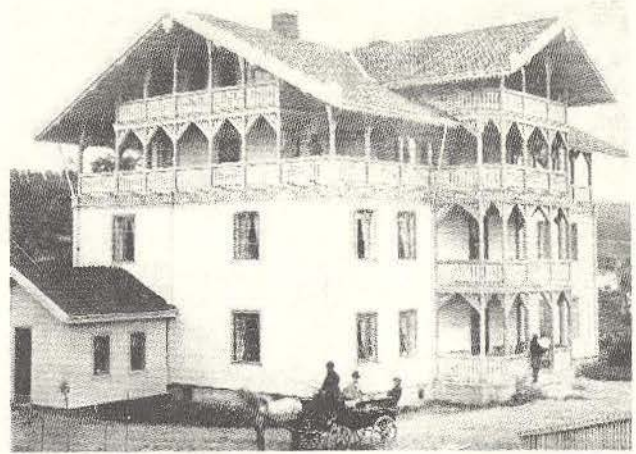
Bonde og husmann inngikk kontrakt med hverandre, og siden det var dårlig bevendt

med skrivekunsten, var kontakten ofte muntlig. Men de var gjensidig lojale overfor hverandre, så denne kontrakten ble meget sjelden brutt. Mange ganger ordnet de seg på den måten at de tok en lang kjepp som de kløvde på langs så begge partene sammen kunne snitte et hakk for hver plikt dag. Hver beholdt sin halvdel av kjeppen.

Når husmannsvesenet kunne vare helt fra slutten av 1600-årene til langt ute i vårt århundre, skyldtes det vel at det hadde sine positive sider. Bøndene fikk gjennom denne ordningen nødvendig tilgang på arbeidskraft, samtidig som det suget opp befolkningsoverskuddet, og ga en trygg arbeidsplass. Mange av husmennene greide å dyrke opp plassen sin, så den ga et noenlunde anstendig utkomme, og klasseskillet mellom husmann og bonde var heller ikke generende stort, så de hadde gjerne et visst frispråk. Det var jo ofte at yngre brødre av odelsgutten ble husmenn. «Inne-rster» - de eiendomsløse som ikke hadde egen jord eller husvære, var mer som proletarer å regne.

På Ringerike var også megen industri. Helt fra vannsagen ble oppfunnet i det 17. århundre, blomstret sagbruksindustrien. Der var også møllebruk, gruvedrift og annet. Sagbruksindustrien har især betydd meget for den økonomiske utviklingen på Ringerike. Den kapital som skulle til for å drive sagbruk forekom sjelden, så sagbrukseierne hørte oftest hjemme i Drammen og Christiania. De ansatte en sagfut til å holde regnskap og skaffe alt som skulle til for den daglige drift. Sagfutens arbeid var omfattende og komplisert. Det sentrale var oppgavene for den eller de sageiere han betjente. Han hadde en bestemt lønn for hver av de arbeidsprosessene tjenesten omfattet. Som betaling for sine ytelser, og til dekning av regninger, fikk sagfuten varer og penger. Sagfutstillingen fikk etter hvert en ganske høy sosial anseelse, og mange sagfuter ble rike, ikke så meget fordi de var særlig høyt lønnet, men fordi de ved siden av sin stilling drev atskillig privat virksomhet.

Under seg hadde sagfuten sagmestre og sagdrenger. Fra sagfuten fikk store deler av folket på Hønefoss både det daglige brød og penger til skatt og andre pengeutgifter.

Glatvedt Hotel. Bygningen eides tidligere av Else Ridders far, og hun vokste opp der

Sagfut Grand Seigneur Lars Hansen Ridder var en sentral skikkelse i Hønefoss-samfunnet i siste halvdel av det 18. århundre. Hans oldefar var en fra Holland innvandret bilthugger som var bosatt i Christiania. En bilthugger er en kunstner som skjærer i tre, epitafier, altertavler og døpefonter. Denne oldefaren var privilegert, og var en anerkjent dyktig kunstner. Han het Christsopher Ridder, og det samme gjorde hans sønn, om også var bilthugger. Men sønnen Christopher Ridder nr. 2, arvet ikke privilegiet som bilthugger etter sin far, og derfor flyttet han til Norderhov. En av hans sønner som også het Christopher, og altså ble Christopher Ridder nr. 3, gikk i farens fotspor, og ble bilthugger han også men dessuten ble han sagfut. Der var altså tre generasjoner bilthuggere ved navn Christopher Ridder. En av de andre sønnene til Christopher Ridder nr. 2 var det som ble far til Grand Seigneur Lars Ridder. Han het Hans Fredrik, derav sønnens navn Lars *Hansen* Ridder. Hans onkel Christopher som var født i 1704 giftet seg inn i den ansette Hesselbergfamilien, og han ble en av de rikeste menn på Hønefoss på den tiden. Han slo seg ned på tungen der hvor Begna og Randselven møtes, og denne tungen ble kalt Bilthuggertungen. Nevøen Lars Hansen Ridder som ble født i 1738 arvet Bilthuggertungen etter sin onkel som døde barnløs. Lars Ridder var altså sagfut, men også trelasthandler og stor eiendomsbesitter. Han eiet gårdene Alme, Skjør vold og Stein. Han bodde til å begynne med på gården Stein, denne vakre gården som er vevet inn i vår historie i mange århundreder. Gården har også ruiner av en

romansk kirke, den såkalte Olavskirke, som ble brukt til slutten av 1600-årene, da den ble ødelagt av brann etter et lynnedslag.

På grunn av sine omfattende forretninger ble det upraktisk for Lars Ridder å bo på Stein, og da han arvet Biltuggertangen bygget han i 1776 der en stor herskkelig bygning som ble kalt Riddergården. Den Riddergården vi kjenner i dag ble bygget av Lars Ridders bror Fredrik Ridder, som var fløtningsinspektør og sagfut. Den flotte Riddergården på Biltuggertangen ble etter Lars Ridders død i 1794 solgt i 1797 til Niels Christian Gladtvedt. Huset ble deretter kalt Glatvedgården, og ble senere det meget kjente hotell, Glatvedt Hotell. Således gikk navnet Riddergården til det mer beskjedne byggverk vi kjenner i dag.

Tittelen «Grand Seigneur» betyr en fornem, gavmild og rik herre, en tittel som passer fortrinnet til Lars Ridder. Og hadde nå bare ikke Glatvedt Hotell ulykkeligvis brent ned under siste krig, kunne vi ha sett bilde av ekteparet Ridder dansende menuett, for Ridder lot den kjente kunstner Peder Aadnes smykke veggene med festlige malerier, og på ett av disse bildene forevige hans Lars Ridder og hans hustru Anne Krefting Ridder, dansende menuett.

Peder Aadnes var temmelig jevnaldrende med Lars Ridder, født i 1739, og han var en av de få kunstnere som reiste ut i verden for å lære, for deretter å vende tilbake til Norge. Det alminnelige var jo dessverre at talentfulle kunstnere som reiste til København, ble der. Han var i besittelse av både talent og malerglede. Etter å ha vært i København en tid og fått undervisning på Kunstakademiet der, reiste han til London og Sachsen, antagelig også til Holland. Han var borte i 3 år. På den tiden Peder Aadnes levet var det på mote å utsmykke gjeve bondegårder og rikmannshjem med veggmalier, og han fikk mange oppdrag. Gjennom sin kone fra Trøgstad gård kom han inn i bonde- og embetsmannskretser. Han malte også mange portretter, bl.a. av Abraham Hesselberg og hans kone. Heldigvis er de vaggmalier han utførte på Hesselberg gård bevart, og disse malerier forteller ikke bare om en betydelig kunstner, men de bærer i seg selv en verdifull samling bilder som er uerstattelige om de skulle bli borte. Han brukte lyse,

vakre farger og det var ikke vanlig på den tiden. Peder Aadnes var en heldig krysning av by- og bondekultur.

I de vakre stuene i Riddergården som Aadnes hadde dekorert så festlig, utfoldet det seg i ekteparet Ridders tid en livlig selskapelighet hvor det gikk meget muntert for seg. Man sa at når folk ikke hadde annet fore, var det bare å gå til Riddergården for der foregikk det alltid noe. Lars Ridder etterlot seg et bibliotek som til den tid å være var rikholdig, og titlene på mange av de etterlatte bøker tyder så avgjort på selskapelig talent. For eksempel «Konst at alle folk ved et bord synes sorte som Morianer» «De norske Dragoners og Soldaters Afskieds- og Opmuntringssang da de bleve kommanderede at reise til Holsten og videre». Men boken «En skøn Konst at gjøre Ansigtet hvidt, skjønt og klart» har vel vært av størst interesse for fru Anne, eller «Føddernes Sveden at fordrive», og «Brøster smaa og harde at gjøre». En særdeles nyttig bok for den tids mennesker var vel «Lopper at fordrive fra Stue, Seng og Kammers». På Ringerike Museum har de også en bok etter ham som heter «Arithmetica eller Regnekonst». Der står «Regnekonsten er den Videnskab ved hvilken oppløses de Spøsmål som i Daglig Haandtering om Tall, Mynt, Vægt og Maal forefalder.» De fleste bøkene var skrevet av etter en «Prented Bog». Sannelig måtte mangelen på lærebøker og undervisningstilbud ha vært følelig på den tiden. Selv om vi ikke har noe portrett av ham så vi vet hvordan han så ut, så kan i hvert fall denne underlige nekrologen i Norske Intelligenssedler fra 1794 nr. 44 da han døde, gi oss et klart bilde av hvordan han var: Den lød:

«Nu sover sødt
 efter vel udført Arbeide det dødelige av hr.
 Lars Ridder, født 1738, død 1794. Ikke dybe
 studeringer, ikke glimrende Vittighed, mindre
 forfængelige Ærestituler skal prale på
 Mandens Urner. Men kan du min Læser glædes
 ved at usminket Ærlighed, sand Oprigtighed,
 utrættelig Arbeidsomhed, og for alt en lige
 så hurtig som klog Hjælpsomhed imot
 trængende have, forenede med Æmhed for
 Ægtefælle og Børn, trofasthed med Venner,
 Tilgivelse med Fiender og Kiærlighed til alle,
 udgiort en oplyst Christen og sit Kald således
 hengiven Borgers hele Tænkemåde og Hand-
 lemåde? Så vid at Sandhed skal tilståes om
 denne vår afdøde Ven. Derfor var han elsket
 og æret medens han levet, derfor begrædes nu
 hans Tab av alle Bekjendtere.»

Også smeder og snekkere hadde all grunn til å «begræde Tabet» av ham, for disse holdt han i travel virksomhet med å lage sagblad, krumtapper, kammehjul, trosser, økser, filer, hakker av ymse slag og mye annet, så også i de kretser var han meget populær.

Lars Ridder var første gang gift med Else Hesselberg, som var født i 1736, og søster til Abraham Hesselberg, lensmann og prokurator, og hertil en meget dyktig gårdbruker. Slekten Hesselberg hadde sittet på gården Hesselberg i uminnelige tider, man tror helt fra Svartedauens dager, kanskje enda lenger. Sønnemot gården, mot Ringåsen, ligger en gravhaug som ble utgravet omkring 1700. Det ble der funnet en kjeller hvor hvelvingen var rast sammen. Under en lang stenhelle ble det funnet beinrester av en mann som i sin tid måtte ha vært usedvanlig stor. Gravstedet ligger like nord på Ringåsen, og da det her en gang skal ha vært en kongsgård, er det godt mulig at beinrestene skriver seg fra kong Ring Dagsøen som var gravlagt her. Hovedbygningen på Hesselberg er over 200 år gammel, og er fredet både for sin arkitektoniske utforming og sine Aadnesmalerier. Disse malerier illustrerer årstidene - bøndernes virksomhet så vel i arbeid som i fritid. Gården er nå forlengst gått ut av familien Hesselbergs eie, men den nåværende eier, Reidar Holemark, hvis far kjøpte den i 1902, tar godt vare på den.

Else Hesselberg Ridder døde få år etter ekteskapet, og etterlot seg en liten sønn, Christopher Hesselberg Ridder.

Hans annen hustru, Anne Krefting, var også av en aktet og fremstående familie. De levde som sagt et meget selskabelig liv, men det var de ikke alene om. Det var en glad tid. Så snart folk fikk et lite pusterom mellom kriger, uår, epidemier, og dårlige tider for trelastindustrien, piplet livsgleden fram og ga seg utslag i livlig selskabelighet blant de kondisjonerte og de velstående bønder, og med spillmenn, dans og opptog blant almuen. I de fine selskapene ble alltid unge og gamle bedt sammen, man hadde jo så god plass den gang, og da var det alltid megen sang ved bordet. Drikkeviser og patriotiske sanger vekslet. Dette var jo det århundre da nordmenn gradvis våknet til full nasjonal bevissthet, og de mer og mer følte ulempene ved å bli fjernstyrt

fra København. Det var da at alle de bombastiske og ildnende fedrelandssanger ble til, sanger som vi forresten synger med glede den dag i dag. Tenk bare på «For Norge, kjempers fødeland vi denne skål vil tømme», Edvard Storms Zinclairs vise, Bjerregårds nasjonalsang «Sønner av Norge, det eldgamle rike» og så videre.

For nøyaktig 200 år siden - i 1777 - kom en liten pike til verden i Riddergården, som i dåpen fikk navnet Else. Hun viste seg snart å være en ordentlig liten villstyring med en meget sterk vilje. Men heldigvis var hun også en meget sjarmerende liten tingest. Hennes livlige brune øiner med et slikt muntert glimt i, kunne man ikke motstå, og dette glimtet i øyet beholdt hun til sin sene alderdom og bidro til at hennes barnebarn forgudet henne enda hun aldri ga seg mye av med dem. - Som liten småpike ble hun og hennes bestevenninne, Inger Sofie Hesselberg, såvidt reddet fra en forsmedelig drukningsdød i møkkadammen på Veisten hvor de var på besøk hos bestemoren - oberstinnen. De hadde funnet et stort bakstetraug som de syntes egnet seg fortrinnet til båt, og satte seg fortrøstningsfullt opp i det for å «navigere» over dammen, men dette måtte jo gå galt.

Else var heldig for hennes familie hørte til de privilegerte i samfunnet. Hun ble ønsket velkommen til livet, og fru Anne fikk den beste pleien hun kunne få på den tiden. Selv om der ikke på den tiden var utdannede jordmødre, var der da et par netthendte bondekoner, som selv om de var selvlærte var ganske dyktige i sitt fag som jordmødre. På den tid Else ble født var Sara Håkonsdatter Modalen fra Soknadal en jordmor på Hønefoss, så det var vel henne som tok i mot Else. Dessuten kunne regimentsskirurgen tilkalles om nødvendig. Lege hadde ikke almuen råd til. Morsomme eventyr om troll og huldrer fikk nok Else og hennes søsken høre mange av under deres lykkelige oppvekst på Riddergården. Bilthuggertangen var den ideelle tumleplass for barn. Det var riktignok farlig å ha Begnas og Randselvans møtested så nær for barn da det jo alltid har vært vanskelig å holde unna vann, men barnepiker var det ingen mangel på den gangen så de ble nok godt passet på.

Den Riddergården vi kjenner i dag ble bygget av Lars Ridders yngre bror, Fredrik, som var tømmerinspektør og sagfüt, og ble bygget mellom 1780 og 1790, altså da Else og hennes søskende var mindreårige. Han har antakelig brukt bygningsmaterialer tildels fra den gamle bebyggelse på Bilthuggertangen. Da den ligger rett i nærheten av den opprinnelige Riddergården, har nok barna med liv og lyst fulgt hele byggeprosessen. Riddergården av i dag ble overdratt Hønefoss kommune av den siste etling av Ridderslekten, og den er fredet, den er en perle som kan anbefales alle som reiser gjennom Hønefoss å avlegge en visitt. Den gir et så godt bilde av daglig liv i naturalhusholdningens dager. Man trengte plass til så mange gjøremål så der er mange uthus foruten den vakre hvitmalte hovedbygning. Der er doer, stall og fjøs, låve og vognskur, vedskur, grisehus, stabbur, klesbod og bryggerhusbygning. Tilsammen danner bebyggelsen et romslig og sjarmerende tun. Stallen hadde plass til 4 hester, fjøset til et par kuer og et par kalver og dessuten var der et rom for høns ved siden av.

Vognskuret var ganske stort og hadde plass til mange kjøretøyer. I bryggerhuset var der plass til klesbod, peis, bakerovn og bryggepanne, samt en stor rullebod med en gammel steinrulle og strykebord. Dessuten drengestukammers. Så det er ikke vanskelig å skjønne at det alltid måtte herske travel virksomhet i et slik gammeldags hushold.

Huslige sysler lå ikke for Else, denne viltre og viljesterke jentungen. Det var hester og musikk som interesserte henne. Hun fikk tidlig et usedvanlig godt lag med hester, og var ikke gammel før hun ble en fremragende rytterske. Med mange hester på stallen var det lett for henne å følge sin lyst på dette felt. Men hun var også usedvanlig musikalsk begavet. En dag onkel Fredrik hadde et ærend på loftet i Riddergården, overrasket han sin niese Else som i all hemmelighet satt og øvet seg på en selvlagte fiolin laget av et uthugget banketre med påsatte strenger. Hennes foreldre sørget for at hun fikk undervisning i sang og musikk, men hvordan er ikke godt å si. Var der virkelig musikkpedagoger i Hønefoss på den tiden? Eller måtte hun den lange veien over Krokskogen til Christiania? Faktum er at hun *fikk* under-

visning og kunne glede sine omgivelser med sin praktfulle sang og sitt fiolinspill både hjemme og i selskaper.

Der er flere beretninger om Elses ferdigheter som rytterske, men så red hun også overskrevet og brukte ikke damesadel, noe som sikkert rystet samtiden.

En gang da hun var på reise med sine foreldre hadde disse kjørt i forveien mens hun kom et stykke baketter til hest. Ved en tollbom ble hun stoppet fordi hun ikke hadde penger å betale med, men da red hun et stykke tilbake for at hesten skulle få god sats, satte sporene i den og fikk hesten til å hoppe lett og elegant over bommen.

En annen gang kom hun og foreldrene fra Christiania i en kjøredning forspent to hester. Da de kom til Krokkleiva var denne i en slik forfatning at kusken nektet å kjøre ned, men da tok Else ganske rolig tømmene fra ham og styrte hestene ned med fast hånd. Litt av en bragd for en 16 års jentunge.

Men de glade barndomsdager ble det brått slutt på da hennes muntre og driftige far døde i 1796, bare 56 år gammel. Stress er nok ikke bare et moderne begrep. En så krevende og mangartede virksomhet, kombinert med mye god mat og drikke i de flotte selskapene, var nok ikke akkurat helsebefordrende.

Så ble hans hustru Anne sittende igjen alene med barneflokk, hvorav den yngste, Niels, bare var en liten pjokk på 8 år. Ham sendte hun forøvrig til Christiania noen år etterpå for å få «information» hos en student. Stakkars lille 11-åring som ble sendt ut i verden så tidlig. Året etter farens død giftet Else seg, bare 18 år gammel med prokurator Mathias Hagerup Stabell (1795). De ble viet i Riddergården etter dertil ervervet kongebrev. Det var bare «alminnelige» folk som ble viet i kringen av en eller annen grunn. Dette var den siste gang det ble holdt fest i Riddergården før den ble solgt litt senere (1797), til familien Gladtvedt.

Else Ridder Stabell ble av samtiden sett på som en likeså kraftig som prektig personlighet, men hun tilsvarte ikke akkurat det kvinneideal man hadde den gang. De syntes hun var mannhaftig, og ga henne navnet Else Dragon. - En ridende kriger, og det passet nok godt på henne.

Hun døde i 1861 på Ask.

Vassenden

Av EINAR HEIMÅS DOKKEN

De folk som i de siste 200 år har levd på Vassenden kom fra Ådalen og Hole. Det har vært et seigt og sterkt folk. Slektsopplysningene er gitt forfatteren av Ingvar Hurum.

I utkantstrøkene eller over gjerdet i Ringerike vidstrakte kommune finnes det mange interessante og rike steder å komme fram til. Vanlig ligger slike steder gjemt utafør de vanlige ferdselsårer. Et slikt fredelig sted er Vassenden i Ådalen. Egentlig ligger gården i Søndre Land, men den ligger bare over bekken til grensen mot Ådalen - og da Ådalen ligger mye nærmere enn Hadeland, eller Bjonevika ved Randsfjorden, er det naturlig at Vassenden har sitt samkvem med Ådalen og Ringerike.

Inne i svarte skogen, som det engang het, ved nordre ende av Vestre Bjonevann, ligger den vakre skoggården Vassenden. Bak runder skogåser og foran ligger Bjonevannet med sine vakre øyer og holmer mest inntil husene. I de seinere år har en nærmest moderne vei kommet like forbi. Det er på den sida som ligger i Søndre Land, delen som ligger ned mot Ådalen er ikke utbedret.

Vassenden, som jo naturlig betyr i enden av vannet, er den vestligste gården i Land. Det

sies at herredsgrensen har gjort en sleng eller avstikker her fra Skjelrøyskollen og ned til Bjonevannet, for å få denne gården med innenfor sin grense.

Skogen der inne måtte for noen århundrer sia ha tilhørt Kronen, eller en høy embedsmann, for i 1734 ga foged Caspar Nerenst en mann ved navn Engebret Engebretsen bygselskontrakt på plassen Vassenden, som skyldte 3 skind til kronen. Denne Engebret Engebretsens sønn, Torkel, kunne i 1764 opplyse at det var Engebret hans far som hadde ryddet plassen «av rå rot» i almenningen.

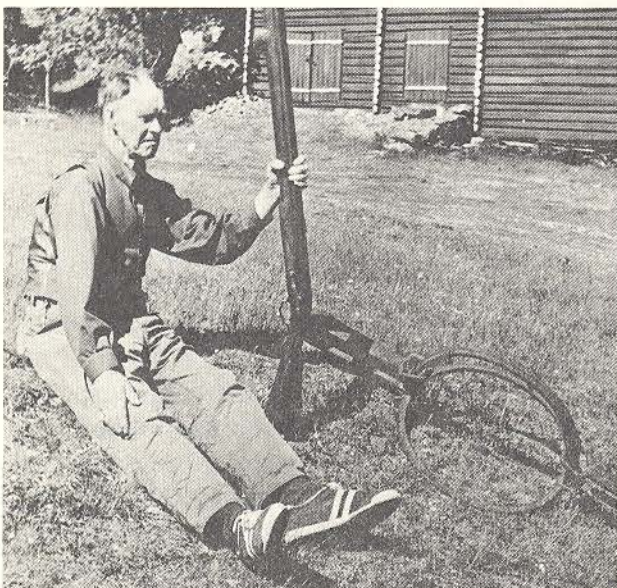
Om denne Engebret var fra en av de eldre brukene der inne på Bjoneskogen vites ikke, men sikkert var det at det var en som hadde skjønn for det som låg lagelig og pent til. Rikt var det med vilt i de vidstrakte skoger, og i vanna der inne gikk det nok av fisk. Men det ser ikke ut til at de første brukerne har stanset lenge, for allerede i 1751 fikk en Hans Pedersen bygselseddel på plassen Vassenden av foged Peder Dorff. Engebret Engebretsens sønn, som hadde flyttet fra Vassenden, gav i 1763 Hans Pedersen skjøte på ryddingsretten og bruksret-

ten til Vassenden mot å få 20 riksdaler. Denne Torkel Engebretsen hadde fortalt at han hadde tenkt inntale (sette i stand) plassen til bruk og beboelse, men hadde siden blitt forlikt med Hans Pedersen om at han skulle få overta den.

Men det gikk ikke lenger enn til 1768 før en ny mann flyttet inn. Da avstod Hans Pedersen fra bygselsretten, og Ole Gulbrandsen overtok. Nå gikk det fram til 1784, da har en Ole Bjørnsen overtatt bruksretten til Vassenden. Men så få år etter, i 1789, kommer en fram til en Gulbrand Gulbrandsen, og med ham kommer en fram til ei slekt som ble Vassendfolk, og som var både seige og arbeidsomme nok til å trives, ta seg opp og leve i villmarka. Samme året sees han å ha giftet seg med Ane Pedersdatter. Hun hadde siden året før vært enke etter Ole Monsen, Finsand i Ådalen.

Denne Ane Pedersdatter var hele 23 år eldre enn sin mann Gulbrand Gulbrandsen. Folketellingslistene fra 1801 viser at Gulbrand var 47 år, mens Ane var 70 år. Men Ane hadde fra før sammen med Ole Finsand en sønn som var 24 år, og han het Harald Olsen. Og denne Harald overtok så Vassenden som han i 1810 fikk kongeskjøte på. Kjøpesummen var 1800 riksdaler, og Vassenden ble så benevnt som gård.

Men dette året ble et tungt år for Harald Olsen, for han mista på samme tid sin kone Mari Gulbrandsdatter, som han ble gift med i 1804,

Iver Hurum, føderådsmann på Vassenden. Selv om han ikke har vært bjørnejeger tar han godt vare på fangstredskapen og all som minner om gamletida.

deres to sønner, Ole som var fire år og Gulbrand som var ett år. Også sin stefar Gulbrand Gulbrandsen mistet han på samme tid. De ble alle på samme dag begravd ved Viker kirke i Ådalen. Ei farsott eller ulykke måtte ha hjem-søkt den avsides skogsbygda den vinteren.

Harald Olsen giftet seg igjen i 1810 med Sigrid Hansdatter Rudstadvn, født 1786 - datter av Hans Olsen Rustan og Kari Olsdatter i Ådal. De fikk sammen tre barn: Anne Marie, født 1814, Ole, født 1816 og Hans, født i 1820.

I 1837 overtok Ole Haraldsen gården etter sin far. Til gården hørte også tre parter av Hovsameie på Veståsen, utløsningssummen var 1200 spesidaler. Harald Olsen døde som føderådsmann på Vassenden i 1854.

Den nye eier, Ole Haraldsen, var gift med Anne Torine Ellevsdatter som var født 1820 og var datter av Ellev og Kari Hansdatter Granum i Ådal. De hadde følgende barn: Sigrid, f. 1840. Hun bodde på Vassenden som enke i 1865 med to døtre: Live og Anne, fire og to år. Sigrid hadde som gift vært bosatt på Skagnes. Videre hadde hun Harald, f. 1844, Anne, f. 1847, Karen Tonetta, f. 1850, Ellev, f. 1853, Gunhild Marie, f. 1856, Berthe, f. 1858, Hans, f. 1861. Deres yngste barn var Olava, f. 1866, og hun ble gift med Ole Gulbrandsen Lohre fra Hole. Anne var gift med Peder Larsen Skude i Søndre Land. I 1886 ble det igjen generasjonsskifte, Ole Haraldsen overdro da Vassenden med deler av Hovsameiet til sønnen Harald Olsen for 46.000 kroner. Ole og hans kone ble føderådfolk.

I ekteskapet med Maren Mathea Gulbrandsdatter Lohre, datter av Gulbrand Olsen og Inger Mathea Olsdatter Burud, hadde Harald Olsen datteren Maren. Hun ble gift med Anders Andersen Hurum i Hole (1859-1897) sønn av Anders Olsen Hurum og Karen Iversdatter Bjerke. De hadde sammen to sønner: Harald som overtok farsgården og Iver som overtok Vassenden. Maren Hurum skjøtet i 1919 Vassenden, samt to parter av Hovsameiet til sønnen Iver Hurum for 180.000 kroner hvor da løsøret 8.000 kroner var iberegnet. Maren fikk føderåd. Iver Hurum var gift to ganger, sist med Marie A. Guttebråten, fra en av nabo-eiendommene inne på Bjoneskogen.

Før det ble noen veiforbindelse til Ådalen og Bjonevika ved Randsfjorden var Vassenden en ensomt beliggende gård med bare skogsveien

å komme fram etter, til de øvrige plasser og bruk som låg spredt omkring i skogen der inne. Folkene på gården arbeidet med jorden og skogen. Det de måtte ha av livsfornødenheter utenom det jorden og skogen gav, det hentet de da mest vinterstid da vinterveiene til «bygd og by» var kjørbare. Gården hadde jo selv noe å avhende og bytte bort i andre varer, slik som skinn, vilt, fisk og gårdsprodukter.

Vassendkarene var sikkert glupe jegere, og på Vassenden oppbevares mange gamle fangstredskaper som har vært i bruk etter både bjørn, ulv og gaupe. Ole Haraldsen Vassenden var nok glup bjørnejeger, for ved flere anledninger møtte han fram på tinget og viste fram skinn av drept bjørn. Og det var kanskje fra hans tid det ble innført den tradisjon på Vassenden at alle jenter eller døtre på gården som giftet seg, skulle - foruten den vanlige medgift - også ha med seg en bjørnefell. Så det var ikke få bjørner som måtte bøte med livet for at Vassend-jentene skulle få med seg fullverdig heimefølge

Ennå finnes rester av gamle skytterstillinger etter bjørnejakter i åsene inn for Vassenden. Beinrester og hvite kranier som engang har tjent som bjørneåte ligger i søkkene under. Det er etter gamle hester som hadde sliti fra seg og måtte døy for et godt økseslag inne på åsen. De kunne ikke skytes, for da ble det kruttrøyksmak og lukt som skremte bjørnen, sa de gamle bjørnejegerne. Den mest kjente bjørnestillingen fra vårt århundre er på Ellingsandhaugen, ei halv mils vei inne på åsen. Den siste som skaut bjørn her var den kjente Ådals-jegeren Ole Nilsen, kjent under navnet

Åst-Ola. Det var 31. mai 1906, - og skallen av bjørnen er en av de fire skaller som pryder stabbursgavlen på Vassenden.

Fisket i Bjonevannet var nok også rikt og verdifult, for det var ofte uvennskap og strid om fiskerettene. I 1815 hadde Harald Olsen fredlyst mot fiske nord i Bjonevannet. Og i 1882 stevner eierne av Skagnesgårdene i Ådalen Ole Haraldsen for hans fiske i Bjonevannet. Så det gikk nok på mange måter hardt for seg der inne på Bjoneskogen, noe også andre hendelser forteller om.

Vassenden vokste etter hvert og ble i 1865 betegnet som en stor gård med stor besetning. Det var tre hester, 12 storfe, 12 sauer, 18 geiter, fire svin med mere. At mesteparten av jorda måtte benyttes til fôr til alle disse dyrene ser en ved den beskjedne mengde korn som ble avlet. Det er oppført slik: 1/4 tønne rug, 1½ tønne bygg, seks tønner blandkorn og 12 tønner poteter. Slik hadde det forandra seg etter at flittige hender i 1734 tok til å rydde «av rå rot».

Det hørte en husmannsplass til gården. Den låg ved Dalavasselva og kaltes Monsebråtan. Der bodde det i 1865 to familier på tilsammen 15 mennesker. Monsebråtan er seinere nedlagt som plass. I 1801 står ved folketellingen oppført en husmann i Vassenden. Han het Knud Ellingsen og hans kone het Ragnhild Østensdatter.

Den nåværende eier av Vassenden er Anders, eldste sønn av Iver Hurum. Anders og hans kone har to barn: Ole Erik og Hilde.

RINGKOLLSTUA Fra side 11

Ellers var de første hytteeiere kjente Hønefossnavn: Kjøpmann Løchen, kjøpmann Paulsen, lektor Lagesen, tannlege Krohn, dyrlege Ødegaard, treskjærer Engen, for å nevne noen.

- Det er vel vemodig å gå forbi ruinene av den gamle Ringkollstua?

- Å ja, så meget blir borte. Men det er på høy tid at det blir et bevertningssted igjen. Ring-

kollen er kjernen i det område av Nordmarka med stimerking Damtjern - Spålen - Øyangen, og søkningen til stedet er i dag enorm. Ringkollen kan by på hva friluftsfolk vil ha, nemlig snø! Og snø er det i slike mengder på Ringkollen, og av en varighet, at enhver skientusiast kan dyrke sporten fra november til april, ja, helt ut i mai måned, sier folk som kjenner til forholdene.

DIKTERPRESTEN

Jørgen Moe

Av Arne Chr. Berg

I fjorårets utgave av heftet «Ringerike» ble det nevnt at det da var 100 år siden Jørgen Moe ble biskop i Kristiansand. Så langt mer som det visstnok er lite kjent at Jørgen Moe også var en betydelig prest og biskop, kanskje det er mange som overhode ikke vet det, kan det vel være på sin plass å gjøre litt rede for hans geistlige karriere her. Alminnelig kjent så vel på Ringerike, hans hjemsted, som ellers i vårt folk er at Jørgen Moe var eventyrsamleren og dikteren. Rett nok står han jo sammen med P. Chr. Asbjørnsen om eventyrene, men det er visstnok liten tvil blant de sakkyndige om at Moe var vitenskapsmannen framfor den andre. Det var Moe som skrev den store vitenskapelige innledningen til den samlede utgaven av folkeeventyrene som ble gitt ut i 1851. Han behersket den meget vanskelige kunst å få gjenfortalt eventyrene i en form som regnes å ha hatt grunnleggende betydning for vårt senere språk. Ledetråden var: «Fortell som folket selv.» Det var bare så uhyre vanskelig

fordi vårt skriftspråk den gangen lå så langt fra vårt talespråk. Utgivelsen av eventyrene med den meget dyktige måten det hele var gjort på, viste også at vi hadde en gammel folkediktning her hjemme. For vel var eventyrene kommet til oss utenfra og var kjente fra andre land og folk, kanskje særlig fra den nære Orienten (Arabia), men de fikk tidlig en norsk «vri» - omplantet til norske forhold og ikledd norsk språkdrakt. Jørgen Moe fikk løftet eventyrene opp til vitenskapelig verdi og forskning. De ble ikke lenger sett på bare som «Tøv og Almueskrøner».

Eventyrsamlingen står da også som likefram opptakten til «det nationale Gjennembrud» i vårt land fra midten av 1800-tallet. Her har altså Jørgen Moe vært med på å utføre et storverk for hele vårt folks nasjonale og kulturelle liv.

Før vi går nærmere inn på hans innsats som prest og bisp, må vi nevne litt om Jørgen Moe som dikter - selv om det nok er den delen av

hans rike livsverk som er best kjent i våre dager. Som dikter var han ikke en av våre store. I samtiden ble Welhaven regnet som den ledende, men Moes dikt lever likevel videre - kanskje mer enn tilfelle er med Welhavens.

I litteraturhistorien regnes Moe å stå nokså midt i mellom romantikken og realismen, et tidsavsnitt gjerne kalt «den poetiske realisme». I Moes diktning tar gjerne naturskildringen den bredeste plassen, samtidig som naturbildene ofte er hentet fra Ringerike. Et kapittel for seg som vi kanskje kan komme tilbake til ved en senere anledning, er Jørgen Moes sterke tilknytning til sitt hjemsted. Vi nevner bare her hyldningsdiktet eller sangen: «Det lysned i Skoven.» For ham var det ikke bare rim når han der sier: «Jeg lengtes til de sollyse Sletter.» Han holdt forbindelsen med familien på Mo i Hole, i studietiden og lenge etter ved hyppige besøk hjem og stadig brevveksling - i alle fall før prestatjenesten opptok ham mer og mer i de senere leveårene. Ikke minst gjaldt det med søsteren, Beate, som han jo lånte både navn og skikkelse av i boken «I Brønden og i Kjærnet» (1851). Det er en fortelling for barn og om barn, bygget på minner fra en glad barndom på Mo gård. Boken er sagt å være Moes ypperste arbeid (Paasche) og har vært lest i barneskolen i generasjoner. Med denne boken regnes Jørgen Moe å være en av pionerne blant barnebokforfatterne i vårt land. Ellers er det vel riktig å hevde at han som dikter ikke helt fikk utfolde sitt lyriske talent som vel var hans sterkeste dikteriske begavelse - ut fra det krav i tiden at dikteren skulle stå i et mest mulig objektivt forhold til sitt stoff.

Ser vi så nærmere på dikterpresten Jørgen Moe så er det da å si, at han ble prest først i 1853, etter at han hadde avlagt teologisk embetseksamen i 1839. Foruten eventyrene som han begynte med hjemme på Ringerike alt i 1830-årene, hadde både sykdom og diktning tatt sin tid for ham. I 1849/50 var han forøvrig vår første stipendiat i folkeminnevitenskap, en vitenskap som sønnen, Moltke Moe, siden ble vår første professor i.

Etter embetseksamen var han i flere år huslærer, først på Hesselberg i Norderhov. De siste årene før han ble prest var han en meget avholdt lærer på Krigsskolen i religion, norsk og filosofi. Hans første prestatjeneste var som re-

siderende kapellan til Sigdal med bopel i Krødsherad. Her ble han straks lagt merke til som en både mild og myndig prest - en fin kombinasjon som kom til å prege ham livet ut. Flere trekk fra hans liv og virke i Krødsherad er skrevet ned for ettertiden. Den som ønsker å vite mer om dette kan lese Bjartlis bok: «Kirkens spor i fedres jord.» Vi nevner her at fra Krødsherad-tiden stammer to av hans mest kjente dikt: «Den gamle Mester» og «Ungbirken». Også her preges diktene av naturskildringen, tolket i kristen mening.

De to nevnte dikt som jo ennå i høy grad «lever» etter Moe, kom med i en bok han ga ut i denne tiden (1855) kalt: «At hænge paa Juletræet.» De andre mer kjente diktene av ham som «Fanitullen», «Sætergjentens Søndag» og «Det lysned i Skoven» hadde han gitt ut i en diktsamling «Digte» i 1849 - etter tidens skikk etterdatert til 1850. Fra tiden som prest ble det bare med denne ene boken «At hænge paa Juletræet» som siden ble noe utvidet (1859 og 1865) og da kalt: «En liden Julegave», men vi har noen leilighetsdikt skrevet ned av ham, blant annet et som han skrev til påbegynnelsen av Randsfjordbanen i 1863. Da var han kommet til Drammen som sokneprest til Bragernes. Det er kjent at han fortsatte noe med eventyrene de første par årene i Drammen før han i 1865 overlot Asbjørnsen notatene. Asbjørnsen drev så innsamlingen og utgivelsen av eventyrene på egenhånd. Moe hadde mer enn nok med prestatjenesten i Drammen, helhjertet og virksom som han var. Haugebevegelsen var nokså sterk i Drammen, og var visstnok noe skeptisk stilt til eventyrfortelleren Jørgen Moe. Han ble også kritisert fordi han både red og gikk på skøyter. Ikke desto mindre ble Moe etter hvert høyt aktet og respektert som en dugende prest og sjelesørger. Og som det heter i Drammens-boken (1972): «Hans prekenes utmerket seg med en sterk stemningsfylde som forenet religiøs følelse og naturglede.» - Fra Drammen gikk prestatjenesten videre til V. Aker (1871). Her ble han snart ansett som en av de fremste og mest søkte prestene i hovedstaden, en dårlig helse til tross. Det fortelles at folk langveisfra strømmet til og fylte V. Aker kirke når Moe prekte. Han utmerket seg med å tale så alle kunne forstå ham. Kirkehistorikeren, statsråden og

bispen, A. Chr. Bang, som hadde hatt litt med Moe å gjøre i denne tiden, skrev siden om ham: «Som Præst innlagde han sig stor Berømmelse for sin brændende Nidkjærhed og sin forunderlige gribende Veltalenhed. Skjønt og fint strømmede digtervældet igjennem hans prædiken.» Han ble sett på som en sentrumsskikkelse mellom de to fløyene i samtidens kirkeliv: Grundtvigianismen og pietismen (fra prof. Johnson). En skrøpelig helse til tross ble han i 1875 utnevnt til biskop i Agder der han tiltrådte på nyåret året etter. I Ringeriges Blad 5/9 1875 står følgende: «Under 28. f.M. har det naadigst behaget Hs. Maj. Kongen at udnævne Sognepræst til V. Akers Præstegjæld - J. E. Moe til Biskop i Christiansands Stift.» Fra samtiden berettes at hans syv-årige bispegjerning ble en uavbrutt trengselstid for ham på grunn av sviktende helse, og som det heter: «Stiftets vanskelige og indviklede Forhold.» Agder bispedømme omfattet den gang også det nåværende Stavanger bispedømme. Han rakk, heter det videre, likevel å visitere mesteparten av bispedømmet og hvor han kom ble visitasen til «Sande Fæst dage for Præst, Lærere og Menigheder». Ikke minst var det sikkert særlig underlig for ham å komme til Telemark som bisp. Knappe 30 år før hadde han vært der og samlet folkeviser og eventyr. Det samme gjorde forresten, på denne tiden og siden, sønnen Moltke Moe, som da også der gjerne ble kalt «Bispesonen». Som bisp berømmes Jørgen Moe også for sin gode evne til å bilegge strid. Hans personlighet imponerte, hevdes det, «hans klare og sjelfulle blikk trakk til». Og som det også heter: «Han ofrede Embedet sine sidste Kræfter». Til årsskiftet 1881/82 måtte han søke avskjed og døde i mars sistnevnte år. Fra hans siste sykeleie fortelles det at det var lett å merke at lengselen mot de brede bygder og fjerne åser og «Ringeriges susende, mørke Furuskove» ofte dro ham.

Vi slutter omtalen her av Jørgen Moes bispegjerning med noen ord biskop Bang skrev etter hans bortgang: «Han vil altid mindes som en av vor Kirkes største Prædikanter.»

Vi har alt nevnt at Jørgen Moe ved sitt ledende arbeid med innsamlingen og ikke minst med gjenfortellingen av våre gamle folkeeventyr, faktisk har vært med å prege nyere norsk språk. En lignende innsats har han bidratt til når det gjaldt prekenstilen i vårt land. Han brøt med tidens oppstyltrede prekenmåte, noe som for alvor slo igjennom i neste prestegenerasjon. Moe har vært en likefram forløper for denne ikke ubetydelige endringen i norsk prekehistorie - uten at vi her skal forfølge den side av saken videre.

Vi bruker da heller ikke for store ord når vi til sist her hevder at Jørgen Moe er den mest betydelige personlighet som har trådt sine barnesko på Ringerike - om vi da ser bort fra storhøvdingen Olav Haraldsson som jo, også i sin tid, trådte sine barnesko her på «de sollyse Sletter».

Jørgen Moes livsverk som eventyrforteller, folkeminnesamler, dikter, språkfornyner, og til sist også en meget betydelig prest og bisp betyr vel en helt enestående karriere hvis make vi hverken har på Ringerike eller i vårt folks liv og historie ellers.

Måtte hans lysende innsats bli holdt høyt i heder og ære på hans hjemsted som han jo også følte seg så sterkt knyttet til og som han har kastet glans over både i ord og gjerning.

Det er jo så at foruten flere bøker som er skrevet om Moe, så er han nevnt i en rekke artikler i andre bøker og hefter i eldre og nyere tid. Vi tar her med bare disse bøkene, som trolig vil være å få lånt på Ringerike Bibliotek: «Dikteren Jørgen Moe». Av Finn Grimnes. «Jørgen Moe. Barnas dikter». Av Sonja Hagemann. «Jørgen Moe. Dikt og prosa». Av Sig. Aarnes.

SVERRE G. LJUNGBLAD:

Glimt av en sliters saga

Litt om lønns- og arbeidsforhold i tyve-årene

Kristian Fossholm er født på det stedet hvor han nå bor. Han fylte 80 år den 21. desember 1976, så han har møtt mange nye dager på dette stedet. Han er det første barn som ble født på dette småbruket, som hans foreldre overtok ett år før Kristian ble født. Før hans foreldre flyttet hit bodde de på et sted som het Bendiksplassen. Husene på stedet var den gang ikke noe å skryte av. Det nåværende våningshus ble bygd i 1913, og det er bare noen få år siden det fikk panel utvendig.

Det er seks år siden Kristian ble enkemann, og han bor nå sammen med sine to sønner på bruket. Men Kristian er aldri helt alene i huset, selv om begge sønnene er på jobb. Han har selskap. Like ved det ene stuevinduet står Hedalstrollet. Hedalstrollet? Hva er nå det for noe? Jo, Kristian Fossholm er en skogens mann. Han ser, og legger merke til alle underlige vekster. Og han bruker dem. Og Hedalstrollet er livaktig nok. Det er to bjørkerøtter som er satt sammen så de ligner et troll. Den ene rota er kroppen, den andre hodet. Og nå står dette trollet i den rødmalte tømmerstua og holder Kristian med selskap i ensomme stunder.

Vi fikk ei skje av Kristian. Ennå sitter han og bruker kniven og lager forskjellige ting. Og det er underlig, så skjelven som han nå er på hendene. Men det er vanskelig å finne emner, sa Kristian. Men denne skjea vi fikk, skal jeg få en kunstmaler som bor i naboblokka, til å rose-male for meg, og på skjea skal der stå: Fra Kristian Fossholm, f. 21/12 1896. Og den skal henge på veggen i stua vår til minne om en av hverdagens helter.

Kristian har hele sitt liv vært småbruker og skogs- og fløtningsarbeider. Og da de hadde hest på bruket, drev han i mange år som tømmerkjører. «Det var et trivelig arbeide,» sa

Kristian. Men jeg måtte opp ved fire-tiden om morgenen for å føre og stelle hesten. Og det gjaldt å nytte tiden og dagen. Det var å holde på så vi kom hjem ved åtte-tiden om kvelden. Og ved denne arbeidsdagen, som vel må kalles dobbelt skift, tjente vi fem-seks kroner dagen. Og det var lønn for hest og mann. Det kunne ofte være bitende kaldt. Mange ganger opptil minus 25 grader om morgenen, slik at hesten ble helt hvitrimet. Men utpå dagen, når sola begynte å få makt, fikk hesten igjen sin naturlige farge.»

– Men hvordan var tømmerkoiene?

– De var som vanlig på den tiden. Et firkantet rom laftet opp av tømmer på bare bakken. Det var aldri noe gulv. Men jordbakken ble jo etter hvert hardtrampet. Det var en glugge på den ene veggen, men ikke noe glass.

Dette var lønns- og arbeidsforholdene i slutten av 20-årene. Men Kristians svoger, Lars Uhlen, ga et bilde av forholdene i begynnelsen av 20-årene. Han fortalte, at han hogg tømmer sammen med sin far. Den ene uka fikk de utbetalt ti kroner, den neste femten. Og slik annenhver uke. Det var hva de kunne tjene ved et blodslit når de tøyte dagen så langt det var gjørlig, og begynte grytidlig om morgenen.

– Men hvordan var boligforholdene for arbeidsfolk i sin alminnelighet? spurte jeg Kristian.

– Jo, det var ei lita stue som bare inneholdt et nokså stort kjøkken, omlag tjue kvadrat. Kjøkkenet var oppholds- og arbeidsrom. Og så var det ei kove, akkurat så stor at en fikk plass til ei seng på tverrveggen. Det finnes enda igjen et par slike stuer her i Ådal.

– Men du har jo også drevet med fløtningsarbeid.

– Jo, da. Både i Begna og Urula. Den siste var ei vanskelig elv, med mange stygge fosser og

stryk. Vi var omtrent 30 mann i laget. Men noen måtte jo alltid stå vakt ved dammene. Vannet måtte slippes når det var vann, og ettersom vi trengte det. Og vi måtte jo være parat til å ta en tørn, enten det var dag eller natt. Det var strevsomt, og dårlig betalt. Men det var jo som regel et langvarig arbeid. Vi hadde noe å bruke nevene til. Så det var rift etter dette fløtningsarbeidet.

– Men hvordan fikk dere tømmeret gjennom Sperillen?

– Jo, vi laget grimer, eller lenser. Hugg et rundt hull i begge ender på en del tømmerstokker. Disse ble så lenket sammen, og inne i ei slik grime, eller lense, kunne vi ha fra tre tusen tylfter og opp til fem-seks tusen.

– Disse grimene, ble de dratt med båt?

– Nei, vi måtte seile dem. Det var som regel fire mann med hver av disse grimene. Og vi måtte nytte vind og strøm. En slik tur med ei grime kunne ta tre dager hvis vi var heldige. Men var det motvind, måtte vi forankre disse grimene så de ikke drev oppover igjen. Var vi uheldige med vind og strøm kunne det ta ei uke, og kanskje mer før vi fikk tømmeret fram.

– Men hva var egentlig årsaken til at dere startet en forening her på Nes?

– Jo, det ble knapt om arbeid. Det ble nesten ikke drevet i skogen. Og skogeierne presset lønningene stadig mer og mer nedover. Vi kunne ikke klare oss med disse lønningene. Dette begynte vi å snakke om. Nå var det alt en Skog- og Landarbeiderforening i Ytre Ådal. Og vi mente vi burde ha en her og. Så ble det da holdt et møte. Og her stiftet vi Nes Skog- og Landarbeiderforening, og jeg ble valgt til den første formann. Det ble etter hvert mange av oss. Foreningen hadde én gang 120 medlemmer.

Nå avbryter vi praten med Kristian Fossholm for en kort stund, og fester oppmerksomheten ved Ådal kommunes historie. Det vil si, annen del, den som er redigert av Trond Hegna. Men la meg først skyte inn: Ytre Ådal Skog- og Landarbeiderforening ble stiftet i 1915 med

Tømmerfløting i Ådalen

Ragnvald Nystrand som første formann. Han ble også valgt som foreningens representant til det tidligere Norsk Skog- og Jordbruksarbeiderforbunds landsmøte i Oslo i 1915. Dette forbundet ble oppløst etter vedtak av fagkongressen i 1923. Og dette vedtaket ble gjentatt av en ny kongress i 1925. Da så Norsk Skog- og Landarbeiderforbund ble stiftet i 1927, våknet organisasjonstanken til live igjen i Ådal. Og nå siteres fra Ådalsboka:

Som den første foreningen kom Ytre Ådal Skog- og Landarbeiderforening som ble stiftet i juni 1928, med Johan Odda som formann. Ett års tid etter kom så foreningene i de to andre sogn. Nes Skog- og Landarbeiderforening den 7. september 1929 med Kristian Fossholm og Viker Skog- og Landarbeiderforening med Ole Tangen som de første formenn.»

På side 93 leses følgende:

«Vinteren 1931 - 32 ble den vanskeligste tiden for skogsarbeidernes organisasjon. Tømmerprisene var nede på bunnen - og var lavere enn de hadde vært i 1914 - og skogeierne innskrenket driften mest mulig. Under slike forhold var det vanskelig å opprette overenskomster.»

La meg slutte denne lille artikkelen med enda et sitat fra Ådalsboka. Fra side 94:

«Dyktige skogsfolk hadde ofte i lange perioder måttet gå uten arbeid for organisasjonens skyld. Mange navn kunne her nevnes, men det er særlig den innsats som ble gjort av organisasjonsfolk som Kristian Fossholm, Ragnvald Nystrand, Johan Odda og Lars Uhlen, som står høyt i de fagorganisertes bevissthet.»

Stavhella-namnet

Av HALLVARD LØYLAND

Ringerike er skapt omatt fleire gonger. Difor er det eit rike med så mange slags formasjonar. For over 400 millionar år sidan revna jorda, og ei stripe av landet frå Skiensfjorden i sør til Ringsaker i nord sokk ned og vart til havbotn. Sidan lyfte dette landskapet seg oppatt så den voksterrike havbotnen vart omlaga til eit av dei venaste bygdelag i landet. Og rundt dette idylliske nye landet slo fjellknausane ring kring Ringerike som for å verne det, og for å lage dei mange vakre utsyn over den blide bygda. Og make til utsyn skal ein leite lenge etter! Det var difor så naturleg at Ringerike vart det første turiststrøket i landet med Krokkleiva, Kongens utsikt og Sundvollen som sentrum.

Eit mindre utstyn lyfter seg opp av slettelandet lenger nord og lagar eit festleg kringssjø for seg sjøl over dei sentrale og grøderike grendene i Norderhov og Hole nord for Tyrifjorden. Det er Stavhella. I vest, bak Ask og Tyrstrand, ser ein dei kjende Holleia-åsane. Og i aust stansar utstynet mot det langstrakte bratthenget frå Åsa i nord til Kongens utsikt i sør. Og på toppen av denne fjellgarden stig steinslottet Gyrihaugen og minner om gyger og trollskap og om skogs- og seterliv i Krok-skogen og Nordmarka.

Kom og ver med så slår vi oss ned på Stavhella slik som dei første bumennene gjorde. Så let vi tankane grave seg tilbake til den tida då Stavhella var ein steinalderbuplass. Fleire funn her ikring har slått fast at her vandra dei første veidemennene, her og andre stader på Ringerike.

Seinare innvandrar-flokkar som kom til Ringerike, fann ut at det kunne vere god framtid å bu fast i Stavhella-bakkane. Der var det høgt og fritt med vidt utsyn til vern mot farlege dyr og uvenlege menneske. Jorda måtte dei

også ta omsyn til. Det måtte vere god jord med tørre, solvendte bakkar og sletter. Våtlennt mark visste dei ikkje råd med den tida. Det måtte heller ikkje vere langt til vatn og skog som gav dei største delen av føda.

Men desse første bøndene var ikkje så sjølstendige likevel. For sterke usynlege og uskjønelege naturmakter hadde alltid eit stort ord med i laget. Dei var lunefulle gudar som styrde for liv, og for vokster i naturen og menneskelivet. Ein måtte difor be og ofre til dei. Frå tida fram mot då kristendomen kom, vart nokre av dei kalla Odin, Njord, Tor, Frøy og Frøya. Og i berg og hamrar levde dei skremeleg store og sterke risane og trolla. Lykka var at dei var så keivelege og dumme at dei var ikkje så farlege.

Men desse første naturmenneska hadde gode hjelpesmenn også. Det var dei døde fedrane, særleg ættefaren. Dei hadde eit anna syn på livet og døden. Dei trudde dei døde levde vidare i ættehaugen. Og vegen frå haugen til husa var ikkje lang. Dei såg ofte dei døde gjekk att, særleg ættefaren som var med i styr og stell og kontrollera. Ein kan også nemne at dei døde gjekk att i namnet. Difor vart dei næraste frendane kalla oppatt. Det låg vel også ein annan tanke bak. Dei hadde set så vel at alle arva evner og anlegg frå fedrane, og tanken om å kalle dei oppatt låg nær ved. Ein annan ting kan vi også nemne. Oppattkalling batt ætta saman, og det var viktig, særleg i den tida. Til slutt kan ein nemne at oppattkalling syner vyrndad for ætt og heim, så ein må seie det var ein fin skikk.

Men tilbake til dei som gjekk att. Dei var for det meste usynlege. Men ein måtte ofre til dei på gravhaugen eller kultplassen. Beste sambandet fekk ein med dei ved øldrikking. Øl ville dei også ha som offer på gravhaugen.

Utsyn frå Stavhella

Gravstøtter måtte dei døde ha for å halde det gode sambandet vedlike. Øvste enden på støtta skar dei ut som eit menneskehovud. Nedre enden kvesste dei og sette ned i jorda. Støttene kalla dei *stavar*. Dei kunne også legge opp ei røys som dei sette stavane ned i. Då kalla dei det ei horg. Fleire stader kjem det tydeleg fram at dei kunne ha slike stavar inne i husa. I Eidsivalova står det: «Engi madr skal hafa i husi sinu staf eda stalla». Stalla var hylle eller fot som stavane stod på.

I staden for stavstøtter av tre reiste dei stundom steinar på gravene, og dei var også kalla stavar, eller bautasteinar. Ved år 200 lærde folk her i landet runene å kjenne, og dei rissaruner på steinane. Slike steinar vart kalla runesteinar.

Rundt støttene og kultplassen reiste dei gjerde av stavar. Det vart kalla stavgjerde. Men dei kalla det også stavgjerde når dei la tett i tett med steinar rundt foten på gravhaugen. Fotkjede er uttrykket no. Når ein ser kor mykje dei brukte ordet *stav* i fedre- og gudsdyr-

kingane sine, skulle ein kanskje ha lov til å tru at det er difor *stav* er første stavinga i Stavhella.

Ordet *stav* vart brukt i mange andre ord: Stavkyrkje, stavkar som vart til stakkar, stabbur høyrer også saman med *stav*, stavar i trekar, bokstav - stavar skorne i bok (bøk). *Stav* bruka dei også om mange naturformer: Stavenes, Stavedal, Stavøy, Stavbrekka, Stavsjø, Stavern, Stavanger og fleir.

Primitive fedre- og gudestøtter har dei funne i myrar her i landet og i Danmark. Syra har hindra dei i å rotne. Støttene var skorne av tregreiner slik at dei likna menneske. Dei var laga med store kjønnsdelar (vokster og avlekkraft) slik som ein kan sjå på bergskurd.

Så skal vi ta for oss ordet *helle*, andre delen av Stavhella-namnet. Til vanleg hadde ordet *helle* same innhald i gamle dagar som i dag: ein flat, tynn stein. Men *helle* vart også brukt om flatt eller hallande berg. Her kan vi nemne Retthella på Krokskogen. Fjellgrunnen stikk i

Gårdsnavnet

BJØRKE

Av Torbjørn Slåtto

Lundstad-Bjerke

Da Stortinget i 1863 vedtok å utarbeide ny matrikkel, var det en forutsetning at man samtidig skulle få vekk alle de forvanskede skriftformene på de gamle norske gårdsnavnene. Grunlaget for dette arbeidet var de navneformene som var bevart i de eldste skriftlige kildene, men man tok også hensyn til den lokale navneuttale, som var merkelig godt bevart, tross fremmed påvirkning gjennom lange tider. Man var så heldig å ha en kapasitet som professor Oluf Rygh til å gjøre det meste av dette arbeidet. Etter at matrikkelplanen var ferdig, ble alt dette navnematerialet trykket, ett bind for hvert fylke, med tittel «Norske Gårdsnavne», et enestående verk for sin tid. Navneformene i den nye matrikkelplanen ble dessverre ikke tatt i bruk i den utstrekning som vel var Stortingets forutsetning.

Et gårdsnavn som *Bjørke*, som her skal behandles, er ikke så enkelt og greit å tyde som man skulle tro. Bjørke i Steinsfjordingen i Hole nevnes i et diplom fra 1356 å Biorku. I Buskerudbindet av «Norske Gårdsnavne» (heretter forkortet til N.G.) tydes det som en dativform av *Bjarka*, et opprinnelig elv- eller bekkenavn. Dette er feil tyding, for ved denne gården finnes hverken bekk eller elv.

Bjørke på Ask hadde i et diplom fra 1352 navneformen *Birki*, som etter N.G. skal bety et med bjørk bevokset sted. Det må være klart at

dette er to helt forskjellige navn. Bjørke i Lunder er ikke nevnt før i 1538, og da i formen *Biørke*. Her er det i alle fall elveløp. I 1657 har alle tre gårder samme navneform, *Bierche*.

Ser vi litt ut over fylkets grenser, finner vi i bind fire av N.G. en Bjørkegård i Fron i Gudbrandsdalen. Det er et Bjarka-navn, og gården ligger oppe i dalsiden uten noen tydelig bekk eller elv.

Men det er to Birkier i Gudbrandsdalen. Her skrives de *Børke* og uttales *Børkje*. Den ene ligger ved Lågens utløp i Mjøsa, rett overfor Lillehammer, den andre i sørenden av Losnavannet, like ovenfor det kjente Båtstø.

Det som særmerker de tre hittil nevnte Birki-gårder, er at de alle ville egne seg som omlastningssteder mellom fjord- og landtransport. Bjørke i nordenden av Tyrifjorden lå ved «tjodgata» mellom Vestfold og veiknutepunktet ved Veien, og her tok den av, veien om det gamle fergestedet Busund. Børke i nordenden av Mjøsa kunne være utgangspunkt for en vei til de tidlig bebodde Gausdalsbygdene, og selvsagt veien langs Lågen til Børke ved Losnavannet. Det var en stor fordel å bruke vannveien mest mulig dengang, især til varetransport.

Det faller naturlig å sammenligne disse tre Birki-gårder med den store svenske markeds-plassen i vikingtiden, *Birka* ved Mälaren. Der

fikk frisiske kjøpmenn fritt leide av de svenske kongene i denne urolige tiden. Det kaltes *birkirett*, og mindre markeds plasser langs Østersjøen kaltes Bjørkøar.

Som nevnt ville de tre nevnte Birkier ligge godt plassert som markeds plasser, men selv sagt i mere beskjedent omfang, med handelsstevner en eller to ganger i året.

Det kan være nyttig å se på forholdene i Akershus også. Her er det to Birki-gårder med navneformen Børke. Den ene ligger ved Leirelva, den andre nord for Gardermoen, men det må lokalkjennskap til for å kunne si om de ville egne seg som markeds plasser.

Av de mange Bjørke-gårder i Akershus er det to som har hatt navnet Birki. Den ene ligger i Feiring, ved sørenden av Mjøsa, den andre ved Andelva, bare et par kilometer fra trafikknutepunktet Sundet i Vorma, altså på strategiske steder langs denne vannveien. Og på ei høgde øst for Vorma, litt ovenfor sammenløpet med Glomma ligger Bjørkomp, som er slik beskrevet i N.G.:

Birkikaupang, hvorav 2. ledd er Kaupang, her sikkert at forstå: markeds plass. 1. ledd, birki har Munch (hist.geogr. beskr. s. 29) sammenstillet med det gamle navn Bjarkøyrettr om de særegne lovbestemmelser som gjalt for kjøpsteder, markeds plasser o.l. og har derefter antatt at også birki her hadde hensyn av stedets egenskap av markeds plass. Han oppstiller den formodning at Bjarkøy har vært et alminnelig navn på øer, der benyttedes til handelsstevner, og at denne benevnelse er at forklare av at plassens fredhellighet under disse stevner var betegnet ved dens innhegning med birkekviste. Denne forklarings usikkerhet er iøinefallende, og mot dens anvendelse på nærværende navn kan i hvert fall innvendes at man vel, om dets første ledd hadde den antagne betydning, måtte vente at finde det i for-

men Bjark, ikke Birki. Det siste betyr jo sted bevokset med birk.

Jeg er fullt klar over at navnetyding er en vanskelig sak, men når Birki betyr sted bevokst med bjørk, måtte det være logisk å bruke det samme navnet om en markeds plass, som var avmerket med bjørkekjepper, på samme måte som de merket en ting- og kultplass med hasselkjepper. Birkikaupang må da tydes som en kaupang med birkirett. Kanskje har også de fem nevnte birkier hatt denne navneformen, men at etterleddet er falt bort i tidens løp.

Den store markeds plasser i Norge på denne tiden var Kaupang i Tjølling, slik Hedeby var det i Danmark og som nevnt Birka i Sverige. Men i utkantene av det området som her er omtalt finner vi flere små: Kaupang i Hol i Hallingdal, Koppang i Østerdalen og Komnes (Kaupmannsnes) i Sandsvær.

Men det spørs om vi ikke hadde to Birkier til, nemlig blant de Bjørke-gårder som ikke har bevart så gamle navneformer at vi kan si om det er Birki- eller Bjarkanavn. En Bjørke-gård ovenfor sammenløpet av Etna og Dokka har en helt tilsvarende beliggenhet som Bjørke på Ask: i nordenden av Randsfjorden, ved den viktige veien mellom Hadeland og Valdres og dessuten et naturlig veiskille opp til det gamle kultsogn, Torpa. Bjørke under Svenes i Biri kan være et litt mere tvilsomt Birki og markeds plass.

Gårdene rundt Njardarhov eide mesteparten av grunnen mellom Sogna og Storelva, som ble krysset ved fergestedet Busund, et sted som altså er «symjande for bufe». At Bjørke har gårdsnr. 1 i Norderhov kan tyde på at det hele tiden har hørt til hovedsognet og ikke ble regnet med til den gamle Strandefjordingen. Det ligger da nær å tenke seg at det var bygdehøvdingen (og det religiøse overhode) på Njardarhov som holdt markeds plasser på Bjørke og garanterte fredhelligheten der.

Kultursted i Haugsbygd

Øvre Klekken, Gardsgiver-Klekken, Klekken Turisthotell

Gårdsnr. 102, bruksnr. 68

Ved SIGV. MJØR

ELDRE FOLK i Haugsbygd kaller enda Øvre Klekken for Gardsgiver-Klekken. Ved å følge A. Lagesen, Ringerikske slekter, bind 2, slekter i Haugsbygd, som kom ut 1930, kan en rekonstruere eierne av Øvre Klekken langt tilbake i tiden.

A. Lagesen skiller konsekvent mellom familienavnet Klækken og stedsnavnet Klekken.

Slektsnavnet Klækken skriver seg fra tiden før 1660. Da bodde det på Klekken en som hette Gunder Andersen Klækken. Han var lensmann i Norderhov.

Klekken har opprinnelig vært en gård. Når første deling fant sted, foreligger det ingen opplysning om, skriver Lagesen. Antagelig ligger den langt tilbake i tiden, men fra 1578 nevnes to gårder, og ved senere deling 1751 ble det fire Klekken-gårder. Grunnen til delingen av storgårdene hadde vel sin grunn i de barnerike familiene. Ikke alle var så heldige at de ble giftet inn på gårder, og det å eie jord var en gang en betingelse for et tilfredsstillende liv.

Oppgaven er å berette om eierne av Øvre Klekken, den gården som også fikk navnet Gardsgiver-Klekken.

Tryg Pedersen Klækken var født på Søndre Klekken. Han var også bruker av Øvre Klekken. Han var gift to ganger. Enken fortsatte å bruke Øvre Klekken. Etter en tid giftet hun seg med Asle Olsen Sørum. Han solgte stedet til steds sønnen Peder Trygsen Klækken 1798. Han hadde ikke gården lenge. På grunn av et pantelån han fikk vanskeligheter med å forrente, solgte han stedet til panthaveren Bor-

ger Olsen Berger fra Jevnaker i 1802. Borger Berger fikk ikke beholde gården. En svoger av Peder Klækken, Even Aabye, gift med Marie Trygsdatter, tok gården ved odelsinnløsning 1807. Han solgte stedet 1813 til Anders Olsen Færden.

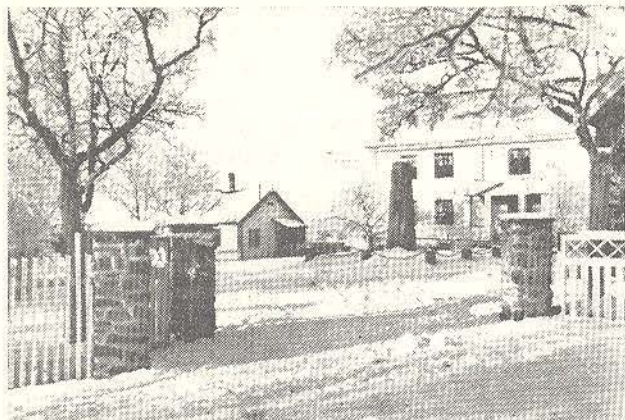
Med Anders Olsen Færden kom en ny slekt inn på Øvre Klekken. Anders Olsen var født på Buru i Norderhov. I ung alder ble han gift med odelsjenta på Færden, og så ble det Anders Olsen Færden. Det er stamfaren til Færdenslekten, en slekt godt kjent langt utenfor Ringerikes grenser.

Anders Olsen Færden eide også Øvre Klekken til 1828. Da solgte han Øvre Klekken til sønnen Thor Andersen Færden. Thor Andersen Færden var født på Færden 1804. Han døde på Klekken 1878. Thor Færden hadde mange kommunale verv. Han var også kasserer i Ringerikes Sparebank. I skinnskreppa si hadde han hele bankinnretningen. Ofte måtte han stille seg som privat garantist for dem som overlot sparepengene sine til bankinnretningen. Ivrig for sparetanken var han. Han oppfordret lønsmottagere til å sette lønna si inn i sparebanken, og han ivret for at husbondsfolk skaffet tjenerne sine bankbok. Mange lærte på denne måten å spare. Det kom godt med når de en gang skulle sette bo.

Thor Færden giftet seg med Else Marie Waker, en søster av Engebret Waker som ved giftermål kom til Mo i Hole. Han ble far til eventyrsamleren, dikterpresten og biskopen Jørgen Moe. Et nært slektskap ble det mellom Mo og Klekken.

Det var Thor Andersen Færden som i sin tid holdt skyss-stasjon og gjestgiveri på Klekken, og det er fra hans tid at stedet ble hetende Gardsgiver-Klekken.

Da Thor Færden døde, fortsatte enken å drive gården og gjestgiveriet. Ved skifte overlot hun gården til yngste sønnen Engebret Moe Færden, han som senere gikk under navnet Kandidaten. Ved siden av å være styrer av Nedre

Gamle Klekken før 1940-brannen

Buskerud Amtskole drev han gården til sin død 1920.

Da overtok søsteren Gunda Marie Færden (også kalt Malla) gården. Hun døde straks, og ved testamente overlot hun gården til sine søsterbarn, døtrene etter Fængselsprest A. Hval. Eldste datteren, Else Hval, ble eneeier. Hun solgte Klekken til Anton Bakke 1928. Dermed gikk Klekken ut av Færdenslekta.

Anton Bakke så muligheten til å fortsette gjestgiveriet. Han satte straks i gang med et større hotellbygg, og for å finansiere bygget og driften, solgte han tomter, bl. a. Paaschehaugen til Arne Paasche Aasen, av jord- og skogeiendommen.

I følge festskriftet for 80 års jubiléet for Ringerike Folkehøgskole skrevet av V. V. (Jon Guldal) hadde gården 170 mål lettbrukt jord, 60 mål havn, hjemmeskog på 300 mål i Dragonhagen og Randihaugen samt 1900 mål åsskog mellom Flaga og Spålsberget. Tre husmannsplasser lå til gården.

Hotelleier Anton Bakke solgte hotellet til søstrene Kronborg 1938.

SØSTRENE KRONBORG hadde en god start på Klekken, men den varte så kort. Allerede 15. april 1940 var de tyske tropper nådd fram til Haugsbygda. Klekken Hotell og de gamle våningshusene brant sammen med 133 hus mellom Vestern og Jevnakerdelet.

Gjenoppbyggingen kom fort i gang, men under de fem krigsårene var det ikke så enkelt å drive hotellvirksomhet. Det nyoppførte stedet ble forøvrig tatt til fødested for norske jenter som fikk barn med tyskere. Under den perioden kaltes stedet Klekkeriet.

Søstrene Kronborg hadde stedet til 1969. Da overtok Ruth og Finn Carlsen stedet. Under deres tid er det skjedd utvidelser og forbedringer, og stedet presenterer seg i dag som et kjent feriested og kongressted.

Nåværende eiere er barna til Ruth og Finn Carlsen, Unni Elisabeth Carlsen og Finn Ove Carlsen. De fikk overdratt stedet i 1974.

DETTE ER en enkel beretning om Øvre Klekken og eierne gjennom mange generasjoner. De to betydeligste som har vokst opp her, er prost Michael Johan Færden og kandidat Engebret Moe Færden. Om disse kan interesserte skaffe seg noe kjennskap gjennom Heftet Ringerike for 1974.

Gjennom de siste generasjoner kan en si at Øvre Klekken har vært kulturstedet i Haugsbygda. Det er nok å peke på at kandidaten hadde 11 vinterkurser på Klekken. Her samlet han også ungdom til undervisning utenom skoletiden. På søndag formiddag satt ofte både eldre og yngre der til samtale, og gjennom gjestgiveriet og hotellvirksomheten kommer mange virksomheter både økonomiske og kulturelle til stedet for å drøfte viktige samfunnsspørsmål. Dermed kan en trygt slå fast: Øvre Klekken har vært et sentrum midt i bondesamfunnet for både økonomisk og kulturell virksomhet.

Anders postmann og nissen

Av GUNHILD HAGEN

KLOKKA er bare litt over fire om måran. Han er trøit i dag, han Anders postmann.

Den tur'n oppå åsen dagen før hadde ti hardt på både beina og ryggen. Lurte på om Bron va like støl og lemster som'n sjøl va.

Ho hadde vøri my større og tyngre enn'n hugsa denna tørrfurua han og Bron hadde baksa med innpå Legga i snøhaugen i går. I såmmår når'n hogg furua syns'n det sku bli sånn stas å hente 'a når bare snø'n kom. Trudde jammen ei stund han måtte gjett se, men jul uten tyri? Nei, det gjekk itte an. Det va så mange'n hadde tenkt å forære eit skikkeli tyritre te jul å

Må nok opp nå. Bron må ha lang ti på å få i seg sorpa, og ein liten förvannill må'n få gumle i seg å, sku'n hæle den lange vegen. Fyst te Elsrur - det er der postruta byner. Ja, langt er det heilt te poståpneriet utme Gjermundstryken. Fint namn hadde stella fått - Ringen, hælvan mil ein veg. Men 'n Anders postmann og Bron hadde føri her så my at dom tenkte lite på hå langt det va.

I stallen er det godt og vart. Det va no' særs me dyra, va liksom så trygt å vara nær dom, og

Dette er noen barndomsminner om farbror: Anders Opperud, sønn av Berte, født Simensrud, og Kristian Opperud, bror til Jon Opperud som jeg har fortalt litt om før i heftet «Ringerike».

Jeg tror jeg trygt kan si at det ble en hel menneskealder at landpostbud Anders Opperud vandret, kjørte og syklet langs landevegen. Det var ikke noe lite stykke veg, hans rute gikk gjennom hele Viker vestside gamle skolekrets og langt inn i Flaskeruds.

Han var en ildsjel i Viker ungdomslag (som var knyttet til Norges frilynde ungdomslag). Som utsending kom han ofte ut på reiser. Og Anders sto sterkt knyttet til sine slektninger både fjernt og nært, så det ble ganske ofte han dro oppover Valdresbygdene og Hedalen. Alltid hadde han meget å fortelle, også til oss som var barn.

Av alle høgtider var jula den gjeveste. Da kunne han sitte i timesvis og fortelle oss barn om sine møter med nissen. Variasjonene var både festlige og mangfoldige

stallukta den va go . . . Jasså, hadde'n vøri her igjen nå da . . . den vesle rare nissen. Både mana og luggen, ja, telåme rompa te Bron hadde fått små musefletter om natta. Trufast er'n den luringen og godt va det at Bron fekk litt ekstra stell i denna travle julestria . . . Det ville nok bli mange harde tak nå i snøhaugen, tili va'n kømmi å i år, snø'n.

Postskreppa er vørti tyngre for hår dag. Dom er flinke te å senne julepost oppi Ådal'n, og post får dom igjen å. I går hadde det telåme vøri Amerikabrev å, måtte vara rart å ha slektninga sine så langt unna sånn i jula

Det er moro me alle dessa fine julekorta. Det er nå liksom to som går igjen på korta, Jesubar-net og nissen. Ja, det va nå så rimeli au, det er nå det goe dom står før begge. Anders liker alt som er lyst og godt, og onga liker så godt når'n førtel om nissen og syng julesanger.

Sku undres på om det vart att noen øre når'n hadde gjort unna julehandelen. Han måtte ha litt å putte i henda tel onga om julekvelden. Dom va så snille onga tel bror hass, va nesten som det va hass eigne. Noen hadde han oppi bakka å . . Fabro, sa dom

Anders postmann
og Bron

Det er godt og vart ve ommen, godt å sitta sånn i stillheta og slurpe i se glovarm kaffe og eta tjukke brødkiver tel

Anders drar litt i vinstre tåmnen, svinger inn på storvegen. Sluffemeia skubber borti den store stein' så det knistrer. Så er han og Bron i Snaret. «Je e' redd i «Snaret», sa ho Store-Kresti Han muller det før se sjøl. Det va vel itno å vara redd her, lell! Så my han har fart her, har'n aldri sett hækken svarte bikkjer hell no anna

Det hadde nok blesi litt om natta, det va blitt fønner i Viker-gata ve Bjørkene.

Bron er rask om mårån, snart er dom framme ve Elsrø. Men fyst må dom over Elsrømyra. Det spøker her, sa gamle følk. Skjønte itte rekti det 'n Anders. Det fans vell itno som ville skreme skikkelige følk ve

Post er det i alle kassene på vognskjulveggen på Elsrø. Han må som snøggest innom ho Anne-Maria og 'n Ola. Der va det varm kaffe på kjelen støtt 'n stakk innom.

Det er mange kasser etter veggen, og brev og kort er det i alle. Mange hadde lagt ved no'n øre i ei papirsnyte som sku vara tel frimerker. Ja, ja'n fekk nå hjelpe følk så godt 'n kunne . . .

Det smakte gådt med ein varm kaffekopp på kjøkkene på Olsvika. Ho Mari og han Tørggrim va så snille, og Bron hadde det godt på stallen hoss dom, mens 'n sjøl drog over elva tell post-åpneriet på andre sia.

Han liker se itte på den fyste isen sånn om høsten, liksom tryggest i ein båt syns 'n . . .

Grått og mørkt er det, så det er ei go' trøst å se det lyser i dei små glasruten i Hellikstua. Det brakar i isen, og 'n Anders postmann må tenke på sin annan postmann som kom ut før ulykka på den andre sia tå fjor'n. Det va unner Grøteruberje det skjedde. Han Hans Haugen satt i slaeskyssen sin og ante itte noen fare når skriuua kom nedover berjveggen. Det va nok i isløisinga om vår'n detta vonde hendte. Ja, han falt nå på sin post 'n Hans.

Helgestuen, hjemmet til Anders postmann. Her bodde han sammen med sin bror Anton og hans familie. Det er nye hus i Helgestuen nå. Dette er den gamle bebyggelsen. (Foto: Thv. Opperud)

Så fine dom va dei små såpefigura på hylla i buttkikken hass Martin, poståpner'n. Små gule fugler, glatte å fine å ta i. Ville nok ta se godt ut unner juletreet dom. Onga ville bli glae om 'n kjøpte ein slik ein tel dom hår.

Han fekk nå se neste gong, i dag va det kørjepapir han måtte kjøpe. Lille-gutt hadde spørt så pent om 'n ville få tak i litt gjilt glanspapir tel julekørjene hass. Ta raue, to grøne, eit gult og eit blått - ja, det sku greie se. Bare nå itte ho vesle «Bikke» sette saksa borti så, kunne fort bli litt lite tel kørjene hass Lille-gutt da

Posten er levert, nå kan 'n med go samvittighet ta se ei lita kvil på kjøkkene tel poståpnerfrua. Ja, snille er dom begge, både han Martin og ho Anne-Marja. Medda' og kaffe får'n hår einaste dag han fær med posten.

Kanskje han kan lække att auga ei lita stund. Skreppa me' det blanke fine posthorne står ved sia, han er aldri langt unna skreppa si når'n er i tjeneste. Han er ein betrudd mann 'n Anders, å det veit'n. . . .

Så godt det varma rundt halsen, det store tjukke ullsjerfe han hadde fått tå ho Olaug igår.

Ja, det hadde vøri den store dagen oppi grenna igår. Siste sønda'n før jul, da jekk ho Olaug Viker julenisse. Alle fekk gaver, både dei store

og dei små. Det va nå så mange snille nisser oppi grenna der'n Anders budde, mangla itte på julegaver tel den som postmann var, nei. Men den grømmeste nissen det va ho Olaug. Litt sku'n nå gjøra tel gjengjeld. Ein skikkeli juletefest me nissebesøk og my anna sku'n sørje før dom fekk i bygda. Som formann i ungdomslaget trudde'n nok han hadde fullmakt tel det ja . . .

Ja, det mørtner fort, det er liksom blitt så lågt unner himmelen. Snøfillene som blir større og større, legg seg våte og tunge i hestemana, og på klea hass Anders. Han ser snart ut som ein stor julenisse sjøl der'n sitt litt sammenkrøkt i sluffa. Nå er'n snart på Gryteberja, å der er det bare ei kasse. Vegen er smal og svingut, men Bron er sikker på veggen, og stabbesteina står store og tunge på vegakanten mot fjor'n

Det blir ei lita rift i det gråe skydekke. Ein stor gul måne kommer brått tel syne. Det va noe som rørte se oppi berje . . . Det va nok ei stor lurvegran som mista den tunge kvite børa si . . . Å, - Den snøskya står den største og breieste julenissen Anders noen gong har sett . . . Bare nå itte noen tå pakkene detter ut tor den store sekken - kunne bli borte i snø'n . . . Det skin så stert tå den store fjøsløkta nissen har i

Til side 40

Ettermiddagsvisitt hos tante Maren på Hverven

Jeg påstår at ikke mange husker så godt som jeg hvordan det var i de gamle stuen til Maren og Ole H. Waagaard på Hverven. Naturligvis er det en del mennesker i sin beste alder som har vært i disse rommene, men jeg tror ikke

Av Maren-Anita Olerud

det er mange som opplevde dem som barn. Det gjorde jeg, og som barn flest oppfattet jeg situasjonen med alle sanser. Jeg kan bare lukke øynene nå i dag og se for meg detaljene i møblene, kjenne den veldig spesielle lukten (som jeg den gangen trodde var noe veldig fint, men som jeg nå vet var en kombinasjon av sigarlukt i gamle møbler og muggen kjeller) og høre den dempede konversasjonen. Man snakket alltid lavt i tante Maren sine stuer. Det var vel praktisk talt aldri barn i disse rommene. Men jeg ble tatt med på besøk fra jeg var knøtt liten og måtte antagelig ha greid å tilpasse meg atmosfæren, for jeg kan ikke huske at jeg kjedet meg noen gang, selv om den eneste fysiske anstrengelsen var å sende et løvtynt kakefat med like løvtynne kaker forsiktig til sidemannen. Mor fikk alltid noe anspent i blikket i de sekundene det dyrebare fatet var i mine hender, men det gikk visst stort sett bra. Jeg vet nå at jeg er veldig vår for stemningen rundt meg, og må ha vært det som barn, for fra jeg trådte inn (uttrykket passer) i disse gemakker, var jeg et slikt pikebarn man leser om i solskinnfortellinger fra århundreskiftet, - jeg snakket dempet, kniste aldri (på en unntagelse nær) og holdt hendene pent i fanget.

Jeg skjønte altså at så lenge jeg satt musestille og oppførte meg eksemplarisk, fikk jeg være med inn i dette forjettede huset. Men ører og

øyne brukte jeg godt, det var ingen som hadde lagt noen restriksjoner på dem. Og mang en sladderhistorie ble delikat servert sammen med de løvtynne og omhyggelig gjemt i min nyfikne barnehjerne, påklisset etiketten: Utnytted ved en senere anledning.

Det ble av og til sagt en spøk, og man smilte veloppdragent, eller kunne til nød tillate seg å slippe ut to eller tre «Hm-hm . . .» med sammenknepne lepper og milde øyne. Jeg husker onkel Waagaard en gang fant noe så fornøyetlig at leppene ville til å skille seg. Fort fikk han gjemt ansiktet i et kjempestort hvitt lommetørkle til han ble herre over seg selv igjen.

Øynene kunne fare fritt omkring, ja, og jeg tror mine fór rundt som en ball i en tørketrommel mens vi var der. Det peneste jeg visste, var den hvite marmorfiguren på skjenken. Det kjempestore maleriet var til å drømme seg bort i. En park i utlandet et sted, i hvertfall tunge trestammer og gulnet løv på en vei og utover en vannflate. Stirret en lenge på det, kunne en lett tro at en selv var inne under de tette kronene, - i skyggen, og hva ville en møte der stien svingte ut i lyset? En kunne også fundere i timevis over de to bildene som var satt sammen av ørsmå silkelapper, eller de to ved siden av der igjen som var brent inn i glass. Legg merke til at jeg nevner hverken navn eller detaljer ved disse kunstsattene. Det var nemlig uvesentlig for meg den gang, - jeg bare opplevde dem.

Jeg kunne skrive side opp og side ned om inventaret i denne stuen, men får bare nevne plysjmøblementet som var stedet for ettermiddagskaffen. De var forunderlig nette selv om de var like påkledte som selve tante Maren. Myk, myk plysj oppe og nede og rundt

omrking over alt. Fotsid frynsekappe som ærbart skjulte bena (jeg snakker om stolene). På hvert armlene en gedigen dusk. Plysjen var mønstret, dvs. den hadde innviklede opphøyde partier, og det var fasinerende å la lillefingeren gli langs kanten av dem i myke buer.

Kakefatet kom igjen til meg, og jeg så på mor. Hun nikket umerkelig, og jeg grep en krumkake så forsiktig som om jeg ville flytte en detonert sprengladning over på asjetten. Jeg visste av bitter erfaring hvor mange biter den kunne oppløses i, nærmest uten noen påtrykkelig grunn, og det var ingen som sa: «Pytt, det gjør ingen ting, vi har da støvsuger.» Nei, jeg var så liten at det ble ansett som meget passende at jeg krøp ned til frynsene og plukket hver minste mikroskopiske bit opp fra teppet.

Jeg husker golvet bortenfor, grønn-svart speilblankt. Golvet i denne stua og i kontoret ved siden av lå lavere enn i resten av huset, og det var en kjempemessig dørstokk, dvs. et anstrengende skritt opp eller ned etter som en skulle til eller fra forstua. Under dørstokken var det en anselig sprekk som vel var tegn på en feil i grunnmuren. Ut av den sprekken tittet en gang ei mus, ja, ikke bare tittet, den vågde seg helt fram på det ærverdige blankbonede golvet. Jeg gned meg i øynene. Det kunne ikke være noen alminnelig mus som hadde fått innpass der i huset, - var det en skygge som ville forsvinne hvis jeg gjorde noen oppmerksom på den? Jeg stirret og stirret. Musa var nå midt ute på golvet. Av og til stanset den opp og mønstret oss med blanke hjelpepper-øyne, men det den tydeligvis var ute for, var å undersøke om dagens gjester hadde latt noen almisser falle ned til den og dens familie. Da jeg hadde forvisset meg om at musa virkelig var det den så ut for, gjorde jeg de andre oppmerksom på den. Selskapet og musa ble meget bestyrtet, sistnevnte trakk seg skyndsomt tilbake. Man gikk så langt som til å more seg en smule over den vesle frekassen før ansiktene igjen la seg i verdige folder, og samtalen gled over på umulige tjenestepiker. En av dem var innblandet i noe så fryktelig som åtte timers dag. Jeg lyttet og stirret etter musa. Der var den igjen! Med mitt forholdsvis vellykkede tilskudd til underholdningen i friskt minne, ventet jeg frydefullt skrekkslagen til musa var helt inne under

frynsene, dermed satte jeg i et lite salongaktig hyl, samtidig som jeg krabbet meg opp på plysjen. Reaksjonen var over all forventning. Tante Maren var tydeligvis like vettskremt som alle andre når det gjaldt tanken på å få ei mus oppover mot de unevnelige. Hvem det var som rev med seg duken i farten, vet jeg ikke, men det var i alle fall onkel Waagaards egen stokk som veltet en vase.

Da vi gikk hjem, prøvde jeg å unnskyldte meg med at tante Ingrid hadde reagert like voldsomt da ei mus hadde vist seg på kjøkkenet hos oss, men jeg visste i grunnen at det ikke holdt. Jeg burde vite, sa mor, at ei mus på Hverven og ei mus hos oss på Tanberg var to vidt forskjellige ting. Det verste var at jeg forsto henne.

Alle de andre gangene gikk vi fra kaffebordet i sømmelig orden. Det vil si «gikk fra» er ikke helt riktig. De voksne ble ofte sittende på samme sted eller flyttet seg over til det spinke, svartlakkerte møblementet i kroken. Jeg kunne få lov til å gå ut til tjenestepikene på kjøkkenet. Tre kaker hadde jeg spist, av og til fire. Det var også innøvd. Jeg kunne forsyne meg tre ganger, sa mor, og hvis de «nødet» meg kunne jeg ta fjerde gang. Jeg hørte alvorlig på mens mor forklarte at det mest uoppdragne som fantes, var barn som grafset til seg av kakefatet. Hun kjente til og med ei mor som lot barna sine proppe seg med mat før de ble tatt med bort. Tanken var vel at de skulle virke svært så beskjedne og veloppdragne. Jeg så bestandig for meg disse barna sitte stapp mette og rynke på nesa til alt som ble budt dem.

På kjøkkenet ble det vasket opp. Jeg var da vant til å hjelpe til hjemme, så jeg tilbød meg å tørke koppene og syntes jeg var snill. Det var visst en nervepåkjenning for hushjelpen, det skjønte jeg av det vettskremte uttrykket hennes da jeg håndterte porselenet. Så ble jeg satt til å pusse knivene. Jeg vet ikke hva det var i dem, men de måtte i hvertfall gjennom en prosess hver gang de hadde vært i bruk. På benken stod alltid brettet med Sand og Sæbe til dette bruket.

Jeg snek meg forsiktig inn igjen for å se om onkel Waagaard hadde forlatt damene. Da hadde jeg nemlig enda et rom igjen å inispisere, det spennende kontoret, der bøker og et

kjempemessig skrivebord tydet på stor aktivitet, men hvor absolutt ingen ting av betydning var blitt gjort de siste 20 årene, minst. Rommet var et museum, en levning fra den gangen det virkelig ble utført store forretninger og transaksjoner ved dette skrivebordet.

Fra kjøkkenet kunne jeg gå ut i forstua, der mor og tante fremdeles satt småpratende og lure meg inn i kontoret derfra. Eller jeg kunne gå til enden av forstua og inn kontordøra helt borte ved verandaen. Det var ikke mer enn en fem-seks skritt bort dit, men jeg kjenner ennå den nifse følelsen i magen før jeg stupte inn døra. Jeg tvang meg til å gå denne veien for å utfordre skjebnen. Det spøkte nemlig på Hverven, og alle historiene jeg hadde hørt, fikk meg til å føle at her var det noe unaturlig i hver krok. Langt unna de voksne turde jeg aldri å gå. Disse historiene kan være interessante nok, men de hører ikke hjemme her. De hadde også skylden for et lite, nei stort, problem jeg hadde når jeg var der, - det var helt håpløst når jeg «måtte». Utedoen var fortvilet langt unna, på andre siden av den bakre gårdsplassen, i enden av et skjul. Men avstanden var ikke noe avskrekkende, det aller mest fryktelige var at en da gikk gjennom den delen av huset som ikke ble brukt, der rommene hadde preg av middelalder fordi det aldri var tatt et malingsstrøk der. Jeg turde aldri se meg om når jeg var alene der, men fortet meg de hundre milene mot utgangsdøra. Derfor kan jeg ikke beskrive rommet på annen måte enn at det var museumsaktig med et kjempemessig langbord. Her hadde det hendt ting, ja, og tenk om jeg nå også kom til å gløtte inn i rommet ved siden av, - det virkelig eldgamle kjøkkenet, sotsvart med peis og det hele! Nei, dette med å måtte var håpløst, helt siden mor hadde sviktet meg ved å si: «Ja, men dit finner du da fram sjøl!» Jeg husker så helt tydelig hvordan den nøkkelen så ut som jeg fikk i handa, den var nemlig akkurat lik vår egen «donøkkel», og det var ufattelig at noe som så så uskyldig ut ble gitt meg i samme øyeblikk som jeg ble kastet ut i så store prøvelser.

Nå har jeg visst rotet meg nokså langt bort fra onkel Waagaards kontor. Han hadde svært lite å ta seg til og nedverdiget seg virkelig til å snakke med meg. At han ikke hadde det minste greie på barn, skjønte jeg alt den gangen,

men jeg var så innpodet med ærbødighet at jeg tror han anså meg som ganske fornuftig. Det var store øyeblikk da han viste meg skatene sine. En pappeske var full av underblanke tiører. Jeg kjente bare de gråtriste krigsmyntene og stirret betatt på de vakre pengene. Han måtte ha skjönt at jeg var mektig imponert, for han gjorde høytidelig tegn til at jeg skulle ta ned i esken. Jeg gjorde det og famlet med meg to tiører. Dem fikk jeg med påminnelse om å ikke vise dem til noen. Det var jo ikke lov til å eie noe som minnet om konge og riksvåpen den gangen.

Onkel Waagaard hadde skritt-teller, - under over alle under! Han hektet den av innerlomma og viste meg den. Presis like mange skritt på spaserturen hver dag, sa han med sin gammelmanns-stemme som om han ville si: All elendighet i verden ville vært unngått hvis hver mann hadde hatt sin skritt-teller. Jeg nikket, absolutt og intenst enig. For han hadde mer. Et telleapparat. Han hadde sikkert brukt det den gangen han drev gården selv og passet på arbeidsfolkene, hvor mange høyllass de kjørte inn kanskje.

Stakkar onkel Waagaard. Han ble svært senil etter hvert, - fortalte ting om igjen og fikk liten sympati fra vår side av familien. Han ville sikkert ha frabedt seg den også. Men jeg sier stakker fordi han måtte virkelig ha vært ensom når han dro fram regnskapsbøkene sine og viste meg, som bare var en syv års jentunge, bilag og gårdsregnskap fra alle år bakover. Jeg var like trollbundet av disse gamle papirene som av alt annet, tror jeg da. Hvis jeg ikke var så infam at jeg prøvde å sette ham i godlag, for nå kom snart turen til skrivemaskinen, det vidunderlige monstret som var et mirakel så stort som kjøleskapet til fru Sem på Sjefsgården Tanberg. Jo, jeg husker det, jeg var beregnende, for jeg begynte alltid med å spørre om ett eller annet angående maskinen som jeg hadde kastet stjalne blikk til helt siden jeg kom inn. Onkel måtte sette i papir for å vise meg, og så endte det med at jeg fikk slå noen ord og setninger. Da sovnet gjerne onkel i en av de digre skinnstolene, utkjørt av så stor aktivitet. Det hørtes et snork når han trakk pusten inn, og et pip når den kom ut igjen. Dette ble registrert i sideværelset, og tante

kom og hentet meg så han skulle få hvile i ro. Et siste klapp på maskinen, et grep om papiret jeg hadde skrevet på (det skulle vises fram til alle interesserte hjemme, og blandingen av store og små bokstaver høynet bare verdien,

tenk hva det går an å få til . . .) og så var herligheten over for denne gang. Det vil si hvis ikke tante tok ned titteskapet til meg. Da var det ny salighet helt til mor reiste seg, og visiten var over.

Stavhella-namnet

Fra side 29

dagen nettopp der den kjende Olavsbrunnen er. Etter som Ivar Aasen sa kalla dei det også helle der det var hard, fast grunn: aurhelle, leirhelle og ishelle. Nokre stader på Vestlandet skal dei ha brukt ordet likhelle på særskilde stader der dei gjekk i land med likkister. Kultplassen Stavhella fikk vel helle i namnet fordi det var hardtrakka samlingsplass.

Stavhella var frå først av kultplass for storfamilien, men vart meir og meir ein offentlig samlingsstad, og vart difor flytt til slettene nedanfor Stavhella. Ved oppdeling av den svære storgarden som dei frå først hadde til-eigna seg, fekk gardane namn etter gudane Njord og Hørn. Njord var ein gammal grøde-

rikdomsgud som vart mykje dyrka i tida før dei hadde lært å reise hov så ved 700. Men i vikingtida var det Frøy som hadde førsteplassen. Det ser ut som at Njord har gått over i Frøy. Frøy er i grunnen ikkje eit særnamn. Det tyder herre (herskaren), og Frøya frue. Frøya hadde så mange yrke og namn. som gudinne for lindyrking heitte ho Hørn, som heng saman med det gamle ordet hør og tyder lin. Hørn og vin vart i uttalen til Hønen. -vin var ei opning i skogen - den tids kulturbeite - eller det var ei engslette som vart oppdyrka seinare.

Saman med Norderhov og Hønen fortel namnet Stavhella mykje om gudsdyrking i gamle dagar. Ei liknande utviding frå *Stavn*namn til gudesenter finn ein fleire stader i landet.

Anders postmann og nissen

Fra side 36

handa . . . Skulle'n våge å rette fram nevan å helse tru?

Før'n Anders rikti får bestemt se hører han ein høg stemme som sier: «Go-kvell, Anders . . .» Han retter se opp og blonker noen gonger . . . Skulle du sett på måken, hadde'n itte søtti her å søvi . . . Men Bron har stansa . . . Å, ja dom har møtt ein annan kjørekar . . . ein stor mann som ruver godt i ulveskinnspeisen . . . Om det sto bra tel? Hå - ja, han Anders postmann han hadde det bra støtt han . . .

Glea seg tel å stikke innom landhandler'n på Jonsrud. Han hadde me' helsinger ut i frå

bygda, og kaffe og brødskiver fekk'n hår kvell. Men hå er det som ligg ned-ve beina hass i sluffa . . . Ein stor grå papirpåsa . . .

I lyset frå lommelampa ser'n mange fine, gilde såpefugler oppi påsån . . . Å - der låg det fine tørkleet han hadde spørt prisen på hoss'n Martin. Hadde hatt så lyst tel å gje mor si det tel jul . . .

Han Anders postmann veit itte rikti hå'n ska tru denna kvellen. Men jammen sku det bli moro å førtelja onga om detta lell, før eit viste'n Anders: Ein *nisse* va det som hadde vøri frampå, det va heilt sikkert . . .

Jern
Bygningsartikler

Malerverker
Innredninger
Dører - Vinduer
Gardiner

Teglverksprodukter

Ring Bygg a.s

Filialer:

Byggmarkedet

Modum Bygg

Ring Bygg a.s - Tlf. 22 711 - 3501 Hønefoss

Byggmarkedet - Tlf. 21 395 - 3501 Hønefoss

Modum Bygg - Tlf. 85 70 12 - 3370 Vikersund

A.S HØNEFOSS ØL- OG MINERALVANNDEPOT

**FRYDENLUNDS BRYGGERI - A.S RINGNES BRYGGERI - A.S SCHOUS BRYGGERI
NORA FABRIKKER A.S**

**Distriktets
leverandør
av øl og
mineralvann**

Adresse:	HENSMOEN Rute 2037 3500 HØNEFOSS
Telefon:	31211